

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut sociologických studií

Jan Auředník

Česká společnost: permisivita

Diplomová práce

Praha 2015

Autor práce: **Jan Auředník**

Vedoucí práce: **PhDr. Mgr. Ing. Petr Soukup**

Oponent práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Bibliografický záznam

AUŘEDNÍK, Jan. *Česká společnost: permisivita*. Praha, 2015. 69 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií. Katedra sociologie. Vedoucí diplomové práce PhDr. Mgr. Ing. Petr Soukup

Anotace (abstrakt)

Západní společnost prošla po 2. světové válce velkým vývojem v oblasti lidských hodnot, společenských norem a míře tolerance k různým projevům lidského chování a tento vývoj se přirozeně táhne až do dnešní doby. V souvislosti s ním se hovoří o permisivní společnosti, společnosti s tak volnou hodnotovou a normativní strukturou, že toleruje téměř všechny druhy sociálního chování. Pro některé je přehnaná liberálnost obyvatel až škodlivá a hrozí v ní rozpad hodnotového řádu a norem spojený s morálním úpadkem. V práci se budu zabývat tématem permisivity, tedy hodnocením a mírou tolerance k lidskému jednání na území České republiky. V samotném úvodu teoretické části vysvětlím základní pojmy. Poté se budu věnovat sondě do minulosti a vysvětlení sociální revoluce, která dala permisivní společnosti vznik. V této souvislosti uvedu hlavní příčiny rozdílu mezi 50. a 60. lety. Následně se konkrétněji zaměřím na hlavní projevy typické pro permisivní společnost. Vše zakončím pohledem na historické předpoklady pro vývoj permisivity na území Čech. V analytické části budu pracovat s daty z opakovaného šetření Evropské studie hodnot, z něj vycházejícího vlastního kvantitativního šetření z konce roku 2014 a dalšími vhodnými. Uvedu celkovou analýzu vývoje míry tolerance od roku 1991 až do současnosti. Vlastní data z roku 2014 pak podrobím detailnější analýze za užití sociodemografických charakteristik.

Abstract

Western society has undergone a major developments in human values, social norms and the degree of tolerance to various manifestations of human behavior after the World War II. and this development naturally continues until today. With this is connected a permissive society, society with so free normative structure, that it tolerates almost all kinds of social behavior. For some people is exaggerated liberality harmful and threatens normative system and values asociated with moral decline. The thesis will be about permissiveness and tolerance to some kinds of people's action in Czech republic. At the very beginning of the theoretical part I will explain the basic concepts. Then I'll make a probe into the past and explain social revolution which led to formation of permissive society with all important causes. After that I'll focuse on main symptoms of permissive society. Theoretical part will be ended by historical look at the conditions for permissiveness in post-war Czech. In analytical part I will use data from European values study, my based on that quantitative research from year 2014 and other available data. There will be general anaylisis about development of permissivenes since 1991 till today. My 2014 data will be also used in more detailed analysis using sociodemographic characteristics.

Klíčová slova

permisivita, permisivní společnost, tolerance, liberálnost, evropská studie hodnot, kvantitativní výzkum

Keywords

permissiveness, permissive society, tolerance, liberality, european values study, quantitative research

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne

Jan Auředník

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu práce Petru Soukupovi, řediteli Data Collectu Radkovi Domanskému za umožnění bezplatného sběru dat, bývalému kolegovi za pomoc s dokončením datového souboru, přátelům, kteří něčím přispěli a rodičům.

Obsah

ÚVOD	2
1. TEORETICKÁ ČÁST	3
1.1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ: HODNOTA, NORMA, MORÁLKA, PERMISSIVITA	3
1.2 PERMISSIVNÍ SPOLEČNOST A JEJÍ VZNIK	5
1.2.1 Faktory vedoucí ke vzniku permissivní společnosti: doba stresu a konzervatismu	6
1.2.2 Faktory vedoucí ke vzniku permissivní společnosti: sekularizace společnosti.....	6
1.2.3 Faktory vedoucí ke vzniku permissivní společnosti: vzestup významu vědy.....	8
1.2.4 Faktory vedoucí ke vzniku permissivní společnosti: nová psychologie.....	9
1.2.5 Faktory vedoucí ke vzniku permissivní společnosti: nová kultura a generace mladých	10
1.3 O PERMISSIVNÍ SPOLEČNOSTI	11
1.4 VEŘEJNOST V PROCESU LIBERALIZACE SPOLEČNOSTI.....	16
1.4.1 Aktéři	17
1.4.2 Média jako nástroj komunikace.....	19
1.5 HLAVNÍ PROJEVY PERMISSIVNÍ SPOLEČNOSTI	20
1.5.1 Pokračující sekularizace	20
1.5.2 Proměna tradiční rodiny	23
1.5.3 Sexuální svoboda.....	28
1.5.4 Celková liberalizace norem	31
1.6 PŘEDPOKLADY PRO PERMISSIVITU V ČECHÁCH	32
2. ANALYTICKÁ ČÁST	34
2.1 METODOLOGIE	34
2.1.1 Evropská Studie Hodnot.....	35
2.1.2 Vlastní výzkum.....	36
2.2 ANALÝZA	37
2.2.1 Celkový vývoj permissivity: konec morálky a hodnotového řádu?.....	37
2.2.2 Skupiny jednání	45
2.2.3 Strážci tradiční morálky?	50
2.2.4 Sociodemografické předpoklady permissivity.....	53
ZÁVĚR	57
SUMMARY	59
POUŽITÁ LITERATURA	61
SEZNAM PŘÍLOH	66
PŘÍLOHY	67

Úvod

Tématem mé diplomové práce je permisivita v české společnosti. V historii nalezneme mnoho etap, které se od sebe významně lišily svým pohledem na svět a na lidské jednání. Éra moderní civilizace sama ve svém hodnocení není konzistentní. Moderní společnost se začala formovat především po 2. světové válce, kdy došlo k velkému posunu v demokratizaci hlavně západního světa. Do popředí se dostalo mnoho nových témat. Globalizace přispěla k relativizaci a pluralizaci lidského hodnocení. Ve spojení se společností se začíná hovořit o permisivitě, určité povolnosti a dovolenosti v otázce lidského jednání a jeho veřejného přijímání. Společnost prochází v rámci demokratizace vývojem od konzervatismu k liberalismu. S tím přichází proměna hodnotového a normativního řádu, který se emancipuje od tradičního řádu křesťanské víry. Vývoj přitom stále pokračuje. Pro určitou část populace je permisivita a rostoucí tolerance znakem posunu k vyspělejší společnosti, která neomezuje lidskou svobodu. Pro jiné je až přehnaná a ohrožující správně fungování společnosti. Česká republika se řadí mezi liberální a demokratické země západního světa, politické a společenské události z její historie však cestu k současnému stavu oproti jiným západním sousedům zpomalila. V práci se budu zabývat tím, jak permisivní jsou občané České republiky v různých oblastech lidského jednání, které jsou pro permisivní společnost typické a jakou vzdálenost ušli od vzniku státu. K tomu využiji dostupná šetření o lidských hodnotách a především vlastní kvantitativní výzkum. Jako cíle diplomové práce si dávám prozkoumání vývoje a současného stavu permisivity v české společnosti a posouzení její míry, tedy to, zda nedochází k ohrožení normativního a hodnotového řádu v důsledku přehnané tolerance.

1. Teoretická část

V teoretické části se budu zabývat seznámením s podstatou permisivity. Po vysvětlení základních pojmů se budu věnovat seznámení se sociální revolucí, která dala za vznik permisivní společnosti a udala trend dalšímu vývoji. Tato revoluce byla produktem mnoha příčin, které jednotlivě uvedu. Podívám se na to, jak je na výsledek revoluce nahlíženo, na její pozitivní i negativní stránky. Obezpečím v širším kontextu s hlavními projevy permisivní společnosti a s procesem formování nových postojů. V závěru teoretické části nastíním, jaké předpoklady měla historicky liberalizace norem na našem území.

1.1 Vymezení základních pojmů: hodnota, norma, morálka, permisivita

Ve většině případů, kdy jsem se potkal s přáteli, známými nebo se dal do řeči s cizími lidmi, došlo na téma školy. Skoro každý se mě v takové situaci zeptal na to, o čem píšou svou práci. Postupně se pro mě z odpovědi na tuto otázku stala zábava, při které jsem pozoroval, jak lidé reagují. Po chvíli jsem totiž zjistil, že když odpovím, že se budu věnovat permisivitě, potažmo permisivní společnosti v Česku, nejběžnější reakcí bylo: „to vůbec nevím, co to je.“ A tuto odpověď jsem slyšel nejen od nevysokoškoláků, mladších lidí, studentů jiných než humanitních věd, ale též od vystudovaných sociologů s mnoha lety praxe v různých odvětvích, či dokonce od mých kamarádů mediků a lékařů, kteří znají kdejaké cizí slovo a permisivita se nachází i v jejich lékařském slovníčku. Je tedy více než vhodné si tento pojem v úvodu přiblížit. Nejdříve je však potřeba zmínit pár jiných pojmů.

Každá společnost je založena na nějakém přesvědčení, které určuje základní rámec pro lidské názory. Názory jsou v úzké vazbě s hodnotami. Max Weber definuje hodnotu jako něco, „*co je schopno stát se obsahem postoje vyjádřeného ve vědomě členěném pozitivním nebo negativním soudu, něco, co se u nás uchází o platnost a čehož platnost jako hodnoty uznáváme, odmítáme nebo hodnotově posuzujeme v nejrozmanitějších spletitých souvislostech*“ (Velký sociologický slovník 1996: 375). Jandourek zjednodušeně definuje hodnoty jako „*názory na to, jaké jednání je správné*“ (2003: 60). Jednotlivé hodnoty se seskupují do hodnotových orientací a vytváří

hodnotový řád. Na světě neexistuje jediný univerzální hodnotový systém, ale velké množství kulturně a tematicky různých.

Každá soustava hodnot obsahuje normy, které jsou vymezením hranic. Giddens píše, že *„hodnoty jsou abstraktní ideály, zatímco normy jsou konkrétní principy či zásady, od kterých se očekává, že se jimi lidé budou řídit“* (2001: 32). Velký sociologický slovník definuje v tom nejčastěji užívaném významu normu jako *„obecné verbalizované pravidlo, jež mají jednající ve svém chování respektovat a které se pro ně pokládá za závazné“* (1996: 692). G. C. Homans vymezuje normu jako *„ideu v myslích členů skupiny, která může být vyjádřena jako výpověď specifikující, co členové skupiny nebo jiní lidé měli dělat, co se od nich za daných okolností očekává“* (tamtéž). Sociální normy tak definují, jaké chování je „normální“, co je dobré a špatné, představují příkazy a zákazy a působí jako jeden z regulativů společnosti. Stav normality je pak stavem, ve kterém lidé dodržují a respektují ustanovené systémy hodnot a norem. Chování, které se odchyluje od daných norem, je považováno za deviantní, hůře nežádoucí. *„Aby byly normy sociální, musí být (a) sdíleny ostatními lidmi a (b) z části udržovány souhlasem a nesouhlasem s nimi“* (Elster 2013: 118).

Vše se slučuje do morálky, souboru hodnot, norem a vzorů chování. Morálka je celkovou představou správného jednání. Také bývá charakterizována jako schopnost rozlišovat dobro a zlo (Velký sociologický slovník 1996). Morální normy jsou převážně nepsané a ne vždy tak je jejich porušení právně sankcionováno. Neformální sankce přichází z okolí. Dodržování morálních norem je tedy individuálním rozhodnutím. Jako synonymum se v české literatuře též používá mrav, nebo mravnost. V běžné řeči se jako synonymum užívá i etika, což však není zcela přesné, protože etika je věda o morálce (tamtéž). Konkrétně normativní etika se zabývá studiem obecných zásad, principů a norem morálního jednání a toho, zda dané jednání morálně správné.

Výraz permisivita není v českém jazyce běžné užíván, přesto jeho význam bude každému zřejmý. Permise znamená svolení, povolení nebo souhlas (Pech 1948). Permisivitou rozumíme „povolnost“ nebo „nedovolenost“ (Petrušek 2006). Permisivní tak odkazuje k větší míře svobody a tolerance a menší míře odpovědnosti. V podstatě se jedná o antonymum ke slovu restriktivní, ačkoliv v tomto smyslu se užívá především v souvislosti s přístupy k výchově dětí. Permisivitou tedy můžeme v sociálním kontextu myslet porozumění a toleranci pro druhé, aniž bychom je při tom odsuzovali či kritizovali. Obvykle tak jde o akceptování nebo tolerování věcí jako společenské chování, se kterým bychom mohli nesouhlasit nebo jej odsoudit. Velký sociologický

slovník užívá výrazu permisivnost ve významu hodnocení závažnosti odchýlení se od normy a vidí ji jako „*důležitou hodnotovou charakteristiku společnosti, projevující se vztahem lidí k normám a k souborům norem, jež se u jednotlivých skupin a aktérů různí*“ (1996: 692).

Permisivita tak je určitým vyjádřením liberality. V souvislosti s tím je vhodné zmínit ještě kulturní relativismus a kulturní liberalismus. Kulturní relativismus předpokládá, že každá kultura je jedinečná a lze ji popsat jen v kontextu jejích vlastních hodnot a norem. Ty se mezi jednotlivými kulturami mohou významně lišit, proto není možné někoho odsoudit na základě schémat jedné společnosti. Kulturní liberalismus je pak liberálním pohledem na společnost oproštěnou od kulturních norem. Kulturní liberálové věří, že by společnost neměla jednotlivci nutit specifické vzory chování a měla by umožnit individuální přijetí nebo odmítnutí kulturních norem dané společnosti. Jakožto větev liberalismu je tedy založena na individuální svobodě, přičemž vychází z heterogenity norem v různých kulturách.

1.2 Permisivní společnost a její vznik

Permisivní společnost označuje takovou společnost, ve které se sociální normy stávají stále více liberálními (Petigny 2009). Společnost je mírnější v otázce toho, co považovat za deviantní, respektive je k takovému jednání tolerantnější. Petrussek píše, že „*permisivní společnost je založena na neobyčejně volné hodnotové a normativní struktuře a připouští velmi široké toleranční meze pro téměř všechny druhy sociálního chování*“ (2006: 440). Cormac Burke (2009) dokonce definuje tuto společnost jako společnost, která se nehlásí k žádným pevně daným morálním zásadám. Jedinou zásadou je to, aby dané chování nebylo anti-sociální. Mimo to není nic zcela špatné a v závislosti na individuálním hodnocení, vše může být bráno jako akceptovatelné. Geoffrey Best mluví o permisivní společnosti jako o „*osvobození od útlaku zákonů, které stály mezi jednotlivci a jejich nezávislostí a sebeurčením*“ (2009: 40).

Permisivní společnost není ničím novým, toto označení se vneslo do povědomí ve spojení s poválečným obdobím, především pak 60. a 70. lety 20. století. Geograficky se pak bavíme především o západním světě, tedy Severní Americe, západní Evropě a Austrálii. Jako nejlepší příklad pro nás poslouží Spojené státy americké, vzor pro

moderní západní demokratické společnosti, které se po 2. světové válce staly definitivně tvůrcem společenských změn namísto Evropy.

1.2.1 Faktory vedoucí ke vzniku permissivní společnosti: doba stresu a konzervatismu

V USA byla 50. léta dosti konzervativní dobou. Právě díky kontrastu mezi konzervativními 50. lety a společensky liberálními 60. můžeme pochopit permissivní obrat. V Americe připisovali sociální změny v 60. letech různým faktorům. Pro některé to byla zásluha odporujících kultur, jako byli beatníci, jiní cenili vznik poválečných hnutí za lidská práva nebo nástup druhé vlny feminismu, další hledali příčinu v rozdílu generací dospívajících před válkou a po válce. Petigny (2009) dále uvádí, že zkušenost s 2. světovou válkou zintenzivnila zpochybnění do té doby uznávaných hodnot. Američané po dlouhých letech deprese z války, obětování a prodírání se obtížemi neměli chuť k dalšímu sebezapření, odříkání si a až asketickému způsobu života. Dosavadní hodnoty a postoje vystřídala touha po okamžitém potěšení, hmotném vlastnictví a odmítání dosavadní strohosti. Reklamy hlásaly u výrobků konstantní informaci o jejich vysoké kvalitě, ale zároveň velké dostupnosti díky zvýšení produktivity výroby po převedení zdrojů z „válečných“ prací k výrobě spotřební. To směřovalo ke společnosti nadbytku, ve které si lidé mohli snadno dopřát různá potěšení, která byla dříve nemyslitelná.

1.2.2 Faktory vedoucí ke vzniku permissivní společnosti: sekularizace společnosti

Význam náboženství v křesťanských zemích prošel v historii dlouhým vývojem. Stejně tak se v průběhu dějin měnila pozice církve ve státu. Křesťanství bylo od svého počátku pro věřící ukazatelem správného jednání a morálních hodnot. Lidé se obraceli k Bohu a jeho pozemským reprezentantům a hledali v nich vůdce i ochránce. Bible jim říkala, jakým způsobem žít, čemu se těšit, čeho se bát a jakého chování se vyvarovat. Postupné oslabování víry v následujících etapách dějin bylo jedním z nejpodstatnějších aspektů sociální revoluce.

Sekularizace, neboli zesvětštění, je pojem označující odklon od církve a náboženství. Jakožto taková má 3 hlavní projevy. Z pohledu církve se pojem užívá už

od poloviny 17. století v souvislosti s převodem majetkového vlastnictví církevních statků pod správu státní a světskou. Druhé pojetí se datuje do 19. století ve spojení s oslabující se závislostí institucí na církvi a změně právních norem. Vzorem pro uspořádání západních společností byli v tomto ohledu především Francie a Spojené státy. Třetím a pro nás nejpodstatnějším projevem byla emancipace veřejnosti od náboženského způsobu života a jeho pravidel v západních společnostech, která se projevila především po 2. světové válce (Velký sociologický slovník 1996).

Friedrich Schiller v 18. století použil termín „odkouzlení světa“, kterým popisoval odklon společnosti od tradičních mýtů a metafyziky. O století později se k odkouzlení světa vrátil Max Weber, který jej vztáhl k sociologické teorii a sociologii náboženství. Převodl duchovno do osobní roviny a odkouzlení viděl v nutné racionalizaci světa. Náboženství pro něj nezemřelo, ale víra v nadpřirozeného spasitele byla nahrazena racionální úvahou a na vědě založenou technikou a novými poznatky. Přední představitelé frankfurtské školy Max Horkheimer a Theodor Adorno též přisuzovali opuštění dávných tradic přísunu nových zkušeností a vědomostí získaných z empirického zkoumání. Slepá víra způsobená nevědomostí v éře nových objevů a všudypřítomných informací neměla velkou šanci.

Odkouzlení světa není přímo synonymem sekularizace, nicméně tyto dva pojmy spolu úzce souvisí. Americký sociolog Rodney Stark tvrdil, že „*modernizace a především vzestup vědy jsou příčinou odchodu bohů do důchodu*“ (1988: 3). Peter L. Berger ve své knize *The Sacred Canopy* poukazyval na subjektivní stránku sekularizace: „*Tak, jako zde je sekularizace společnosti a kultury, je zde i sekularizace vědomí*“ (1967: 107-108). Mluvil o lidech v západních společnostech, kteří nadále při pohledu na svůj život a svět kolem nevycházeli z náboženských interpretací. O rok později v rozhovoru pro *New York Times* vyslovil vizi, že „*v 21. století budou věřící k nalezení pouze v malých sektách shluklých dohromady a bránících se celosvětové sekulární kultuře*“ (v Stark a Finke, 2000: 58).

Bergerův spolupracovník Thomas Luckmann se v knize *The Invisible Religion* (1967) věnoval privatizaci náboženství. Privatizace náboženství je považována za jeden z hlavních projevů sekularizace. Luckmann vidí privatizaci náboženství jako příčinu transformace víry do privátní oblasti a soukromého prostoru každého individua. V tomto individuálním světě si každý sám konstruuje vlastní identitu nezávazně na institucionální kontrole, které náboženství navíc ani nepodléhá. Právě individualizaci náboženství vidí Berger s Luckmannem jako zásadní problém pro udržování významu

náboženství ve společnosti. Ve společném a nejslavnějším díle Sociální konstrukce reality (1999) mluví o tom, že subjektivní realita člověka je závislá na strukturách věrohodnosti. Struktura věrohodnosti funguje jako základna pro udržení reality. Pakliže má ale náboženství subjektivní význam a lidé tak mohou mít odlišná přesvědčení, jen velmi těžko se spojí k větší sociální akci. Takovéto náboženství pak oslabuje struktury věrohodnosti potřebné pro socializaci dalších generací a udržitelnost postavení víry a jejích principů, respektive jejich dalšího předávání.

O sekularizaci se toho napsalo mnoho a doted' je předmětem mnoha studií sociologů, teologů nebo filosofů. Mnohá díla se věnují i demýtizaci tohoto pojmu a zpětné analýze toho, zda skutečně nějaká sekularizace proběhla. Sám Berger, který prorokoval ústup víry do několika málo spolků věřících, v dalších letech života uznal přehnanost svého tvrzení a díky vzniku nezanedbatelného množství nových církví v USA ve druhé polovině 20. století, dále přistupoval k sekularizaci s respektem. I tak ale nepopíral zesvětštění některých zemí v západní Evropě.

Již jsem zmínil, že jednou z těchto zemí, která se i stala díky svému uspořádání státu a církve inspirací pro ostatní liberální evropské země, byla Francie. Na začátku 20. století došlo ke zkonfiskování církevního majetku a odstřihnutí státu a školství, kde dříve měli kněží významná postavení, od církve. Církev tak ztratila podporu státu. Obecně na začátku 20. století nastal rozmach zastupitelských demokracií a svobodných voleb. Církev ztratila možnost přímo se podílet na vládě a tedy i reálnou moc nad občanem. V liberálních společnostech tak kněží usilovali o opětovný podíl na vládě a politickou reprezentaci skrze zakládání politických stran. Situace trefně vystihuje Petráček: „*Rozpad samozřejmosti církevního života po první světové válce znamená dobu hledání nové rovnováhy a způsobu života pro církev a její služebníky*“ (v Sládek a kol., 2011:163).

1.2.3 Faktory vedoucí ke vzniku permisivní společnosti: vzestup významu vědy

První polovina 20. století byla bohatá na vědecké objevy, jako byla třeba Einsteinova teorie relativity. Důležitá je však především moderní evoluční syntéza, která se formovala mezi 30. a 50. lety 20. století. Jedná se o sloučení různých evolucionistických a mendelovských teorií. Opětovné probírání Darwinismu poskytlo společnosti vědeckou konkurenci a výzvu dosavadním dominantním křesťanským hodnotám a víře vůbec. Na publicitě neodarwinisté získali už ve 30. letech díky tzv.

Opičímu procesu, soudnímu procesu mezi státem Tennessee a středoškolským učitelem Johnem Thomasem Scopesem, který porušil tzv. Butlerův zákon zakazující výuku evoluce na školách.

Byl to rostoucí vliv vědy obecně a víry lidí v její možnosti, který pomohl k ústupu od striktních náboženských hodnot a tedy i liberalizaci norem. Věda byla aplikovatelná na většinu oblastí lidského života a nabízela nová řešení. To vědcům přidalo na jejich autoritě a významnosti ve společnosti, čímž mohli svými poznatky snáze oponovat stávajícímu morálnímu rámci. S rostoucí prestiží vědy začaly upadat dosavadní stereotypy. Vznikl nový model společensky uvědomělého vědce, který se promítl do národního vědomí. Vědci z humanitních oborů začali pracovat pro vládu na základě víry, že společenské vědy mohou skrze zjišťování faktů, vědecké teorie a sociální inženýrství rekonstruovat a přeučit společnost a vyřešit spoustu problémů. Petigny (2009) dodává, že pro permissivní obrat byla podstatná i míra vzdělanosti společnosti s nárůstem počtu vysokoškoláků na prvním místě.

Do této doby, pokud měl někdo nezodpovězené životní otázky, hledal odpovědi v Bibli nebo u svých rodičů. Nárůst významu společenských věd však směřoval lidi k otázce, co by na to řekli experti. Sociologové přinášeli stále nové poznatky a vysvětlení společenských jevů, své vysvětlení pro lidské chování nabízeli též noví psychologové.

1.2.4 Faktory vedoucí ke vzniku permissivní společnosti: nová psychologie

K významné změně ve formování morálních hodnot v 60. letech přispěla nová vlna psychologů vycházejících z Freudovy psychoanalýzy. Sám Freud patřil mezi nejnámější ateisty, neměl velkého pochopení pro podstatu náboženské víry a spíše se zajímal o Darwinovo dílo. Říkal, že „*náboženské myšlenky vznikly ze stejné potřeby, jako všechny ostatní výsledky civilizace: z nutnosti bránit se proti drtivým nadřazeným silám přírody*“ (1962: 21). Ve vědomí si vlastní bezmoci viděl vznik náboženství i James G. Frazer.

Noví psychologové sice navazovali na práci Freuda, spíše ale na jím vytvořenou psychoanalýzu, než že by se ztotožňovali se všemi jeho myšlenkami. Například Erich Fromm a Karen Horney neviděli jako zdroj psychologických problémů nekonečný střet složek osobnosti člověka, ale sociální strukturu. Věřili, že pokud by lidé byli schopni

společnost správně restrukturalizovat, mnoho duševních poruch by zmizelo (Fromm 1994). Sociolog David Riesman ve své knize *Osamělý dav* (1968) zmiňuje zjištění dalšího psychologa Stacka Sullivana o důležitosti mezilidských vztahů odhalených při klinické léčbě a jeho víru v přizpůsobivost lidí a možnosti sociálních věd v otázce nastolení harmonie. Sám Riesman v knize definuje různé druhy osobnosti a vyjadřuje mírné znepokojení tradicemi a pevnou soustavou hodnot, díky čemuž u tradičně řízených lidí nevidí schopnost významněji ovlivňovat svůj osud a osobní cíle.

Směrem, který vznikl jako reakce na limity Freudovy psychoanalýzy i Skinnerův behaviorismus byla humanistická psychologie se svým holistickým pohledem na člověka a podporující jeho jedinečnost. Představitelé, jako třeba Carl Rogers nebo Abraham Maslow, věřili v potřebu sebeaktualizace umožňující lidem sebezdokonalení. Humanisté se zajímali o lidské vlastnosti jako kreativita, seberealizace, hodnocení a svoboda volby. Podstatné bylo chování pochopit, nikoliv jedince jakýmkoliv způsobem trestat. Tento empatický a tolerantní přístup bez předsudků měl v člověku vzbudit schopnost upřímného sebeuposouzení, sebeuvědomění a především přijetí toho, co si o sobě člověk uvědomí. Lidé tak měli oporu v tom, proč se necítit špatně, pokud se nějakým způsobem odlišovali od dosavadních norem. To se například promítlo do odlišného pohledu na alkoholismus, o kterém se začalo uvažovat jako o nemoci způsobené biologickými faktory a společností. Na alkoholiky nebylo nově nahlíženo pozitivně, nové bylo to, že na ně nebylo nahlíženo tak negativně (Petigny 2009). Jakožto nemoc byl pak alkoholismus, stejně jako jiná další „deviantní“ chování, léčen.

1.2.5 Faktory vedoucí ke vzniku permissivní společnosti: nová kultura a generace mladých

Už na základě všeho vyřčeného bychom pochopili, proč a jak vlastně došlo k takové společenské revoluci v tak relativně krátkém časovém období. Tímto však výčet příčin obrátu k permissivní společnosti rozhodně nekončí.

Snad právě kvůli velké konzervativitě 50. let můžeme do tohoto období datovat vznik mnoha uměleckých směrů a společenských skupin, které tehdejšímu stavu oponovaly. V 50. letech vznikl hudební žánr rock and roll, který se i díky svému rockovému derivátu zařadil mezi nejoblíbenější hudební žánry až do současnosti. Rock and rollová hudba se zabývala tématy z běžného lidského života, proto si texty mohli všichni, především pak mládež nehlédě na pohlaví a rasu, jednoduše vztáhnout ke

svému životu. Kromě témat jako láska, životní problémy či škola se v písních začalo objevovat i dosud tabuizované téma sexu. V malbě se objevily směry abstraktního expresionismu a pop artu. První, známý především díky Jacksonu Pollockovi a Willemu de Kooningovi, se neřídil pravidly realismu a nad rozum kladl spontánnost a emoce. Druhý, který našel své počátky v Evropě a je silně asociován s Andym Warholem, zcela bořil konvence tradičního umění svým zaměřením na komerci a populární měšťanskou kulturu. K tomu přidejme vznik literárního hnutí beat generation, jehož členové se vyznačovali nonkonformním životním stylem, preferujícím požitkářství a konfrontování konzervativního způsobu života. Mimo umění v 50 letech také vzniklo množství hnutí za lidská práva, mimo jiné za práva afro-američanů nebo feministická hnutí.

Mladá generace dospívající v poválečném období se vyznačovala rebelantstvím a zpochybňováním zaběhlých pořádků. Společnost se liberalizovala po válce sama od sebe, ale pro mladé zřejmě nedostatečně rychle. Svůj vzdor projevovali i proti tradiční módě, kdy se nošením džínů identifikovali s dělnickou třídou. Objevovali nový přístup k sexualitě a jejímu zobrazování. Hvězdy jako Ingrid Bergman nebo Elizabeth Taylor jim ukázaly, že není nutné prožít svůj život ve vztahu s jednou osobou. Počet předmanželských dětí se oproti předchozí dekádě zdvojnásobil. Hugh Hefner začal v roce 1953 vydávat pánský časopis Playboy, který byl plný erotických fotografií žen a nahota se tak stala dostupnou. Všechna rebelie a nový pohled na život eskalovala a vyústila v 60. letech vznikem hnutí hippies, které vycházelo z beatnického způsobu života. Hnutí hlásalo mír a lásku, v jejich pojetí volnou lásku jako nespázané projevy sexuálních sympatií, a bouřilo se proti společnosti. Podstatou protestů byl boj za ještě větší svobodu, která by každému umožnila, aby jednal spontánně a užíval si života. Jako v každé etapě moderní společnosti to byl právě rozdíl mezi generacemi, který nejlépe ukazoval proměnu hodnot a morálky.

1.3 O permisivní společnosti

Permisivní společnost je společností tolerantní a povolující. Její síla je zároveň i její slabinou. Pro něčím specifické skupiny lidí je takovýto stav jistě vítězstvím. Dříve byli lidé, kteří se něčím vymykali, považováni za deviantní jedince a tak s nimi také bylo nakládáno. V lepším případě byli stigmatizováni, vyloučeni na okraj společnosti

nebo zavírání do specializovaných zařízení, o čemž psali třeba Michel Foucault nebo Erving Goffman. V tom horším případě byli tito jedinci štváni a ohroženi na životě.

Velmi smutný příklad, který nastal těsně před sociální revolucí v 60. letech, nalezneme ve Velké Británii v osobě Alana Turinga. Alan Turing byl celosvětově významným britským matematikem, akademikem a kryptoanalytikem. Nejen, že je autorem tzv. Turingova stroje, který sloužil jako základ pro informatiku a počítače, ale též během 2. světové války úspěšně pracoval na dešifrování německých strojů Enigma a Tunny, což poskytlo Velké Británii neocenitelné informace. Turing byl praktikujícím homosexuálem a život prožil ve strachu z odhalení – oprávněně. V roce 1952 se totiž Turing během vyšetřování krádeže jeho domu přiznal k sexuálnímu vztahu se známým zloděje. Následně byl obviněn ze sexuálního deliktu a souzen. Na výběr dostal mezi až dvouletým vězením a podmíněným prominutím trestu, které obsahovalo hormonální léčbu homosexuality. Turing zvolil druhou variantu roční léčby syntetickým estrogenem, což mu mimo jiné přivodilo impotenci a růst prsou. V roce 1954 byl Turing nalezen mrtev, otráven kyanidem draselným. Dodnes se má za to, že se jednalo o sebevraždu. Až v roce 2009 se Turing dočkal omluvy z úst premiéra Gordona Browna a v roce 2013 královské milosti od Alžběty II.. Oba přitom ocenili jeho přínos k ukončení války a tedy i záchraně mnoha lidských životů a vybudování dnešní společnosti.

Není tedy pochyb o tom, že pro homosexuály a další společenské menšiny je permissivní společnost posunem k lepšímu a je to samozřejmě správně. Společnost by neměla upírat lidem jejich přirozenost a trestat je za to, že se odlišují, pokud jejich přirozenost není v rozporu s právními normami. Zde se však dostáváme k problematice permissivní společnosti.

Právní normy a především normy obecně se samozřejmě v průběhu času mění. Až do 19. století platil konsenzus v otázce toho, že stát má udržovat lidskou morálku, která je založena na sdílených, všeobecně známých, na křesťanství založených hodnotách a pravidlech. Ve 20. století se však tento konsenzus rozpadl. Vliv tradiční morálky a její kontroly státem a náboženstvím se oslabil. Mnoho soukromých aktivit se stalo veřejnými a společností tolerovanými. Petrusek (2006) zmiňuje, že pro permissivní společnost je nejcharakterističtější fenoménem prolamování tabu. Dříve zakázané, nevhodné nebo nepřijatelné chování je dnes povolené, samozřejmé. Někteří se mohou dokonce domnívat, že v dnešní permissivní společnosti žádné normy neexistují, že morálka upadla natolik, že se rozpadl i hodnotový řád. Například Gabriele Kuby píše, že v posledních 40 letech došlo k odbourání základních hodnotových norem, zvyků a

zákonů, za což mohou především mocenské elity, které za pomoci Organizace spojených národů (OSN), Evropské unie (EU) a médií usilují od začátku 70. let o změnu hodnotového řádu. Cílem je pak „*absolutní, jakékoliv přirozené a morální hranice zbavená „svoboda“, která považuje člověka za pouhé „nahé“ individuum. (...) Následně pak pro takto chápanou svobodu neexistuje „dobro“ ani „zlo“, ani žádná norma*“ (2014: 25). Domnívat se však, že žádné normy neexistují a hodnotový řád se zcela rozpadl, by bylo přehnané.

Domnělý úpadek morálky je relativní jak časově, tak prostorově a především pak tematicky. Jak už jsem zmínil, v některých oblastech je zvýšená míra tolerance rozhodně posunem k lepší, vyspělejší a sofistikovanější společnosti. V některých tomu tak není, ale mluvit o absenci hodnotového řádu je přehnané, protože dle Durkheima by takováto společnost, která se nachází ve stavu anomie, nemohla fungovat. Naše společnost však funguje a pro mnoho lidí dnešní generace jistě lépe než dříve. Nemůžeme říct, že by dnešní lidé byli horší nebo zkaženější, pouze se změnil způsob vnímání okolí, hodnotový řád se relativizoval.

K relativizaci přispěla jak politika, tak náboženství i věda. Státy, především pak ty liberální, musejí být chápající, pokud chtějí dosáhnout spolupráce s jinými zeměmi. Římskokatolická církev ve Druhém vatikánském koncilu apelovala na snahu porozumět jiným národům a nekřesťanským náboženstvím a vést s nimi dialog za účelem porozumění a mírového soužití (Sládek 2011). Antropologové se věnovali studiu jiných kultur a společností, které se svými hodnotovými systémy významně lišily. Aby byl člověk schopen tyto kultury pochopit, musí je respektovat a tolerovat jejich odlišnosti. Společně s modernizací a globalizací tak došlo k rozdělení dříve jasného a pevného hodnotového řádu.

Globální společnost předkládá lidem informace o životě v jiných částech světa, přičemž mezi nimi zmenšuje vzdálenosti. Každý je seznámen s různými životními styly a morálními hodnotami ve světě. K tomu jsou státy stále více multikulturní. Tím se v rámci jedné společnosti zvyšuje počet rozdílných názorů. Pluralita názorů a hodnot může být tak široká, že se někteří lidé ztratí v relativizovaném světě bez pevně daných bariér jednoho absolutního řádu.

Giles Lipovetsky (1999) v 90. letech označil společnost za postmoralistickou. Výsledkem toho byla tolerance povýšena na pozici kardinální ctnosti a stala se masovou hodnotou. Masová tolerance vedla k soumraku povinnosti. Subjektivní práva vítězí nad povinnostmi a nespojitá morální kultura vedle sebe staví permisivitu a nekompromisní

tresty, liberální shovívavost a represivní tvrdost. „*Nejde o žádný skluz k nivelizaci všech hodnot, nýbrž o společenské přerozdělení přípustného a zakázaného, zjemnění morálních soudů ve věcech sebevraždy, pohlavního života, potratu či prostituce, avšak o vytrvalou přísnost vůči rozmanitým podobám násilí a delikvence*“ (tamtéž: 169).

Feliks Gross (1992) hierarchicky uspořádal společnosti dle jejich míry tolerance. Nejníže postavil inkviziční stát s jednou jasnou ideologií a dohledem státu nad vším. Za něj zařadil netolerantní společnost, kde je tolerance připouštěna v několika málo konkrétních případech. Dále už Gross řadí společnosti více liberální. Třetí na řadě je tolerantní stát, kde jsou tolerovány a připouštěny rozdílné názory, vyznání, původ apod., ale existuje zde preference dominantního. Po něm následuje pluralitní stát, kde je tolerance povýšena na akceptaci a zrovnoprávnění. To znamená, že rozdílné názory, hodnoty nebo vyznání mají stejnou významnost. Na vrcholu všeho je pak společnost permissivní se svou volnou normativní strukturou a hodnotovým řádem, kdy je tolerována většina sociálního chování.

Můžeme si povšimnout určitého vývoje v průběhu 20. a 21. století. Ačkoliv mluvíme o vzniku permissivní společnosti v souvislosti s 60. lety, v dnešním kontextu bychom tehdejší společnost vnímali spíše jako tolerantní a stále bychom se při tom bavili pouze o USA a některých zemích západní Evropy. O liberálnější společnost se usiluje téměř všude s různými podmínkami a výsledky. Demokratické státy na základě zkušenosti z konzervativních dob a s totalitními režimy posilují osobní svobodu a podněcují k toleranci. Je však permissivní společnost lepší, než tolerantní nebo pluralitní?

Grossova hierarchie je smysluplná. Tolerantní společnost už nestačí, protože pouze tolerovat neznamená respektovat. Pluralitní společnost respekt projevuje, ale do jisté míry je společností segmentovanou. Dnešní permissivní společnost se však mnohým též nejeví jako ideální. Dle Brice „*permissivní liberální společnost představuje povrchní prázdnotu*“ (Kuras 2011: 89). Petrussek permissivní společnost často nazývá jako „*příliš tolerantní a ohroženou vnitřním rozkladem až anomii (rozpadem hodnotového a normativního řádu)*“ (2006: 441), za společnost bez tradičních regulativů sociálního chování. Též ji podle něj můžeme vidět buď jako „*nevyzrálou tolerantní společnost, nebo jako společnost degenerované tolerance*“ (2006: 237). Hlavní riziko spočívá v tom, že „*hřešíme, aniž víme, že hřešíme*“ (2006: 235). Ačkoliv Petrussek explicitně neříká, že by byla permissivní společnost špatná, je v jeho textu cítit jistá rezervovanost a ostražitost.

Zde nastal ten správný čas na to, abych uvedl na začátku zmíněný význam permisivity v oblasti medicíny. Permisivita buňky je její virologická vlastnost, která umožňuje přítomnost viru a jeho množení. Permisivní buňka je tedy taková buňka, která umožňuje viru, aby se replikoval. Pokud se na to podíváme optikou organicismu Herberta Spencera, pak společnost je biologický organismus a lidé, kteří ji tvoří, jsou jeho buňky. Je tedy permisivita člověka jeho vlastností, která umožňuje množení „virů“ ve společnosti? Je tato vlastnost pro společnost špatná? Objevují se názory, že současná společnost je až moc permisivní. Tyto názory pochází převážně od konzervativců. Jeden z nich, bývalý prezident České republiky Václav Klaus, vinil současnou společnost za řádění norského masového vraha Anderse Behringa Breivika. Ve svých Zápiscích z Austrálie k této události napsal: *„konzervativní člověk ve mně (...) v tom vidí důsledek dnešní postmoderní, nekonzistentní či nekoherentní, příliš zpuštěné a nepokorné, příliš permisivní společnosti“* (2011). Je možné, že je současná společnost až tak tolerantní a povolující, že lidé, kteří v ní žijí, mají pocit, že jim může vše, když ne právně, tak morálně, projít? John Doe ve Fincherově slavném filmu Sedm říká, že *„smrtný hřích potkáváme na každém rohu, v domácnosti a tolerujeme ho. Tolerujeme ho, protože je tak běžný“*. Je pravda, že lidé při svém hodnocení často hledají polehčující „ale“. „Ale vždyť to vlastně nikomu neublížilo, ale situace ho donutila, ale dělá to přeci skoro každý, ale vždyť je to celebrita, ale je to dobrý člověk, ale vždyť přispěl společnosti.“ Těžko bychom si v dnešní době mohli představit, že by osoba významu Alana Turinga mohla být odsouzena za homosexualitu k tak ponižující hormonální léčbě, i kdyby byla homosexualita stále právně nezákonná, jako tomu bylo v té době v UK.

Dle Lipovetskyho (1999) postmoralistní tolerance neznamená rozpad hodnot, protože je obehnána hranicemi ohrožení osob, majetku a svobody. Raymond Boudon dokonce mluví o mravním pokroku a píše: *„Nemíním tím, že s lidské bytosti stávají lepšími a že jsou dnes méně schopny krutosti, než bývaly v minulých dobách. Co mám na mysli je, že jakmile se vynoří nová hodnotová inovace, má, pokud podporuje lidskou důstojnost, tendenci projít úspěšně sociální selekcí. Tak dochází k modifikaci deskriptivního univerza...“* (2011: 95).

Mým cílem není vyřknout jednoznačný soud o tom, zda je současná společnost až moc benevolentní, či naopak má ještě rezervy. Mohl bych tu uvádět souhlasné i nesouhlasné názory, ale konečné rozhodnutí by bylo stejně jen subjektivním vyjádřením, protože hodnocení takovéto věci je individuální a relativní časově a kulturně, stejně tak jako je hodnocení v rámci permisivní společnosti. Ostatně Bernard

Williams píše, že ačkoliv tolerance „od nás vyžaduje akceptovat lidi a dovolovat jim praktiky, dokonce i když s nimi nesouhlasíme“ (2011: 200), mohou být tolerantní praktiky pouhým odrazem lhostejnosti.

Pro zajímavost k tématu zmíním i vysvětlení z ne zcela společenskovedních kruhů. O permissivní společnosti se dá pojednávat také za pomoci astrologie. Francouzský astrolog Alexander Rupert se o ní zmiňuje ve své knize *Cykly proměn* (*Cycles of Becoming* 2005), konkrétně v kapitole o cyklu Jupitera. Saturna a Jupitera v jungovské psychologii spojuje s funkcemi animus-anima. Funkci Jupitera Jung spojuje s personou, skrze kterou si jedinec nasazuje masku a navenek se chová jiným způsobem, než vnitřně cítí za účelem přijetí společností. Jedná se o společenskou funkci Jupitera. Za užití humanistického hlediska vztahuje personu i animus-anima k negativnímu použití jupiterské funkce. Odchytky od jupiterského ideálu jsou vyvolávány Saturnem, který vytváří podmínky společnosti, na které následně Jupiter reaguje. Generace narozená po 2. světové válce přehnaně využívá funkci Jupitera a vše nasvědčuje rozpadu starých kontrolních rámců vytvořených Saturnem. Moderní globální problémy jsou výsledkem promarňovaného Jupitera a jupiterského rozmachu. Rupert o tom hovoří jako o zkušenosti saturnského nazítří následujícího po třicetiletém jupiterském flámu. Saturn odpovídá recesi a Jupiter inflaci. Po letech nedostatku, kdy rodiče vyrůstali a žili v omezení a depresi, chtějí svým dětem poskytnout vše, co mohou, a vzniká společnost nadbytku. Permissivní společnost tak dle Rupertiho vytvořili rodiče skrze své děti jakožto reakci na silný saturnský akcent. Dnešní mládež však prý personu svých rodičů zavrhuje, proto se na ně termín permissivní nedá v kontrastu s jejich rodiči aplikovat.

1.4 Veřejnost v procesu liberalizace společnosti

Permissivní společnost se sice spojuje především 60. lety 20. století z důvodu jejího vzniku a nejviditelnějšího kontrastu mezi po sobě jdoucími obdobími, ale některé podstatné projevy se formovaly i v rámci dalších desetiletí a formují se vlastně dodnes. Změny přitom nepřichází shora, ale jsou výsledkem společenského diskurzu. Jednotlivá témata se dostávají do širšího povědomí, kde jsou diskutována a hodnocena a názory se promítají do celkového obrazu společnosti. Na liberalizaci norem (či případné konzervativizaci) se významně podílí každý, kdo se do tohoto diskurzu zapojí.

1.4.1 Aktéři

V demokratických společnostech západního světa postupně začaly vznikat určité protiváhy a zrcadla aktuálním vládám. Takováto seskupení se snažila fungovat mimo rámec státní sféry na bázi forem společenského spojení jednotlivců s obdobnými záměry. Do běžného jazyka se vneslo označení občanská společnost (civil society), jež v sobě zahrnuje všechny organizace, sdružení a skupiny, které jsou založeny na dobrovolné účasti jejich členů.

Ačkoliv o občanské společnosti mluvím jako o protiváze a zrcadlu, není na místě ji vnímat jako rivala demokratickému státu. Naopak jsou to dvě na sobě závislé věci, které by bez sebe mohly těžko existovat. Občanská společnost by bez principů demokracie nemohla správně fungovat, demokratický stát by zase bez občanské společnosti nepůsobil důvěryhodně.

Český expert na občanskou společnost PhDr. Karel Müller, PhD., sám zmiňuje, že soutěž politických stran je neodmyslitelným a důležitým vynálezem liberálních demokracií, přesto není vynálezem zcela dokonalým. Müller uvádí několik důvodů, proč tomu tak je. Předně se nedá očekávat, že by se voliči dané strany ztotožňovali v plné míře se všemi body jejich programu. Spíše vyhrává celkový dojem a politická orientace. K volbám pak dochází v několikaletých intervalech, tudíž aktuálně vládnoucí strany nemusí vždy svou ideologií vyhovovat aktuální potřebám občanů a problémům ve společnosti. Jako poslední Müller dodává potřebu samotných občanů ovlivňovat společnost a potřebu omezit moc politických stran (2003). K tomu všemu je ještě potřeba dodat, že vítězné strany nemusí svým programem dostatečně pokrývat všechna společenská témata. Politické strany samy o sobě tak dostatečně nerepresentují celou společnost.

Pro organizaci politiky a vlády západních demokracií jsou tak existence a soutěžení stran neodmyslitelné. Stejně tak je však nepostradatelná určitá alternativa pocházející z mimopolitického sektoru, která má schopnost udržovat různé oblasti společnosti a vést veřejnou diskusi. Politické strany by měly fungovat jako mezistupeň mezi občanskou společností a státem. Müller (2003) zmiňuje, že pokud mají politické strany tuto funkci správně plnit, musí zůstat otevřené jak myšlenkám, tak osobám a subjektům z nepolitické sféry. Občanskou společnost lze dle funkce, kterou dané organizace ve společnosti vykonávají, rozdělit na ty, které se věnují poskytování služeb

a ty, které se snaží dosáhnout společenských a politických změn (Bělohoubek 2006). Především ty druhé jsou pak logicky důležitými aktéry v procesu společenských změn.

Občanská společnost však není jediným aktérem v tomto procesu. Díky své organizovanosti a sjednocování více jedinců má lepší předpoklady pro to být viděna a slyšena. Nicméně aktérem může být jakýkoliv jedinec, nečlen organizovaných sdružení. Podstatné je jeho aktivní zapojení do veřejnosti. Michalski označuje veřejnost jako *„společný prostor, v němž se členové společnosti setkávají prostřednictvím širokého okruhu médií, například tisku či televize, nebo také bezprostředně tváří v tvář, aby probrali témata vzbuzující obecný zájem a mohli si pak na ně vytvořit společný názor“* (1994: 19).

Veřejnost je v moderním světě brána jako samozřejmost, ačkoliv v některých zemích je její moc a existence spíše iluzí a ve skutečnosti je vládou potlačována. My však žijeme v západní demokracii, tudíž předpokládáme, že vzhledem k principům tohoto systému bude mít veřejnost skutečnou moc podílet se na dění ve společnosti. Tento určitý způsob samovlády má dle Michalskiho (1994) dvě hlavní funkce a to a) svobodnou tvorbu vlastních názorů ať už individuálně či v rámci výměny názorů a b) přiznání váhy sdíleným názorům a působení jimi na společnost a vládu. Už tyto dvě funkce naznačují posun oproti minulosti.

Veřejné mínění není výdobytkem moderní demokracie, existovalo již dříve. Jeho novodobá podstata však tkví ve změně, kterou od 18. století prodělalo. Dříve bylo mínění lidstva považováno za *„nereflektované, nezprostředkované diskuzí a kritikou a pasivně přejaté od předešlé generace. O novodobém veřejném mínění se naproti tomu předpokládá, že je produktem reflexe, výsledkem diskuse a že vyjadřuje aktivně zformovaný konsensus“* (Michalski 1994: 21). Je zde tedy patrný vývoj z tradičního rodinného či náboženského pojetí k většímu významu společnosti a volnosti ve smýšlení.

Za předpokladu, že názor vznikne díky diskuzi, dá se předpokládat, že bude mít pro jedince větší váhu, než názor pasivně přejatý od předešlé generace. Při sdílení názoru jej budou všichni jedinci interpretovat stejně a především to, že je sdílen, je výsledkem procesu diskuse, kdy si volíme, k jakým názorům se přikloníme. Rozšíření stejných názorů je určující pro rychlost a velikost společenských změn.

K šíření názorů a veřejné diskuzi dochází v nějakém prostoru. Prostorem přitom můžeme myslet mnohé. Lidé si mohou své názory vyměňovat osobně v domácnostech, zaměstnáních, hospodách, tělocvičnách, zájmových klubech nebo třeba na ulici. Tyto

prostory jsou lokální a obsahují malý počet osob, nicméně jsou součástí diskusního prostoru. Do něj pak zcela jistě musíme zařadit všechna existující média od knih, novin a obecně všech tiskovin, přes rádio a televizi až po internetovou síť. Tyto komunikační kanály umožňují výměnu názorů i osobám, které se nikdy fyzicky nesetkaly.

Jak už jsem zmiňoval, důležité je zapojení do tvorby veřejného mínění. Pokud je člověk pouze pasivním konzumentem a příjemcem sdělení jiných, formování jeho mínění se v podstatě neliší od dřívějšího předávání z generace na generaci (Michalski 1994). Na dnešní způsob je však potřeba pohlížet jako na obrovský celek, který je tvořen nespočtem malých diskusních článků, které probíhají ať už individuálně tváří v tvář, či zprostředkovaně skrze média. Vzhledem k tomu, že se pak děj odehrává v celospolečenském měřítku, je jedinec aktivním aktérem v diskuzi, ať už ji vede s kýmkoliv. V ultimátním chápání bychom tedy mohli veřejnost vnímat jako jeden obrovský společný metaprostor schraňující všechny subprostory a přesahující lokální vazbu, kde se jedinci fyzicky nebo zprostředkovaně schází se společným cílem tvorby veřejného mínění pomocí diskuze.

1.4.2 Média jako nástroj komunikace

Nejpodstatnějším nástrojem komunikace veřejnosti v masovém měřítku jsou média. Marshall McLuhan (1991) už před expanzí moderních médií a především internetovým boomem poukazoval na jejich význam a vliv na společnost. Chladná, nízkodefiniční média, jako je třeba internet, neposkytují uživateli tolik informací, aby se stal pouze pasivním příjemcem, ale nutí ho aktivně participovat a chybějící informace si domýšlet. Taková média mají dle McLuhana na uživatele největší účinek. Svět se díky informačnímu propojení zmenšuje a směšuje tak odlišné kultury, názory a hodnoty dohromady. Tím napomáhá k pluralitě. *„Elektronická média podle McLuhana vytvářejí globální vesnici, v níž lidé po celém světě sledují vývoj hlavních událostí a stávají se tak všichni jejich spoluúčastníky“* (Giddens 1997: 372).

Vliv médií je dvojitý. Díky globalizaci poskytne lidem informace ze světa. Méně vyspělým zemím tak ukáže, jak se žije ve vyspělejších, jaké problémy tam lidé řeší, jak se staví ke společenským tématům. Po přenesení těchto informací do lokálního prostředí umožňují veřejnosti formovat své názory a vést diskuzi. Petrussek připisuje pád etického konsenzu z části právě masovým médiím a jejich formativnímu vlivu, *„média*

spoluutvářejí mravní povědomí („deformují“ obsahy klasického či tradičního svědomí) a především posunují hranici toho, co je přípustné (permission) stále dál k tomu, co bylo v minulosti ještě nedávně téměř a v minulosti poněkud dávnější zcela nepřipustné“ (2006: 235).

1.5 Hlavní projevy permisivní společnosti

1.5.1 Pokračující sekularizace

Ve většině demokratických zemí situace ve 20. století dopadne tak, že církev není mocensky podporována státem a je na něm finančně nezávislá, stát „na oplátku“ církvi ponechá samostatnost, jelikož ji už nevnímá jako hlavního soupeře v boji o moc. Pro úzkou skupinu věřících hlásících se k církvi a kněží není tento nový stav v mnoha ohledech vůbec špatný. Církev získává na nezávislosti a samostatnosti a může tak svobodněji rozhodovat o svém konání nebo jmenovat církevní hodnostáře. Na druhou stranu se ztrátou výsadního postavení klesá dosah religiozity na širokou veřejnost. V reakci na zánik dominance křesťanství začala vznikat spousta biblických hnutí a organizací.

Od poloviny 20. století zástupci církve nahlízejí na liberální společnost ze dvou stran. Demokracii neupírají její mravní hodnotu a oceňují podmínky, které poskytuje člověku pro jeho rozvoj a tedy i rozvoj celé společnosti. Zkázu však vidí ve vzrůstající spotřebě a konzumu, stejně tak jako v moci médií a oslavování známých osobností, díky čemuž dochází k další destrukci náboženské víry a jejich životních hodnot. Zatímco křesťanství apeluje na přirozenost řádu a základní podstatu svého učení, tedy že člověk je Božím výtvorem a měl by se podle toho chovat, liberální společnosti vytváří normy na základě ustáleného většinového názoru a díky tomu jsou normy i proměnlivé (Petráček 2009 v Sládek a kol. 2009).

V důsledku oslabení moci církve a liberalizace společnosti se díky globalizaci projevil další rys permisivních společností, a to nástup nových církví a světových náboženství. Díky zvnitřnění a individualizaci víry se popularitě začaly těšit také esoterické systémy, které nejsou plnohodnotnými náboženstvími, ale pro lidi mohou být lákavé svou jednoduchostí a absencí mnoha požadavků. Velkou část vyznavačů jiných než tradičních křesťanských učení tvoří přistěhovalci. Podstatné však je, že společnost začala brát tato vyznání na zřetel a tolerovat jejich vyznavatele. Katolický kněz již není

reprezentantem náboženství jako takového, ale pouze určitě náboženské skupiny, stejně jako třeba rabín. Důkazem posunu ve vnímání dalších náboženství společností je rozšíření jejich počtu mezi jednotlivými sčítáními lidu v ČR. I sama římskokatolická církev v Druhém vatikánském koncilu apelovala na snahu porozumět jiným národům a nekřesťanským náboženstvím a vést s nimi dialog za účelem porozumění a mírového soužití.

S modernizací světa a vzrůstajícím významem věd, které plodily nové poznatky, se náboženství dostalo na Západě do oslabené pozice. Vědci poskytovali alternativní vysvětlení k doposud uznávaným duchovním interpretacím světa. Tím se dostaly do ohrožení tradiční křesťanské hodnoty a morálka, což bylo velmi podstatné pro následnou sociální revoluci a liberalizaci společnosti. S přechodem k liberálním demokratickým systémům byla církvi navíc odejmuta dřívější moc a byla postavena do nezávislé pozice mimo stát. Díky tomu měla církev málo možností, jak odklon od víry a tradičních hodnot zastavit. Být věřící již není samozřejmostí, ale svobodnou volbou. Křesťanství přestalo být náboženstvím většiny a významně ovlivňovat život společnosti. Jak píše Opatrný, „*církev přestala být univerzálně uznávanou učitelkou mravnosti, přestala být zásadní inspirátorkou životního stylu*“ (v Sládek a kol., 2009: 178).

Vědecký a technický posun spolu s emancipací veřejnosti od života dle Bible vyvolal ve společnosti nový bioetický dialog. Bioetika se zabývá životem člověka, především jeho vznikem a zánikem. Křesťanství člověku jasně říká, že jeho život mu byl dán Stvořitelem a je to jeho nejhodnotnější statek. Jelikož mu ale byl darován, nemá pravomoc o životě rozhodovat a ničit jej. Zakázána je tak vražda, sebevražda, trest smrti, eutanazie, umělý potrat, ale i užití lidských embryí k výzkumným účelům či genetická manipulace, klonování či umělé oplodnění.

Z pohledu víry je otázka mravní a morální, co člověk může učinit, pakliže mu to prostředky dovolují. Vše vždy končí u toho, zda je dané jednání hodnoceno jako dobré, nebo špatné. Jelikož je takové hodnocení individuální, náboženství samozřejmě předkládá návod, jak na tyto otázky pohlížet, když přírodním vědám potřebné hranice chybí. V liberální společnosti je na prvním místě lidská svoboda. Její hranice ale nejsou přesně definovány a postupně se vyvíjí. Ve společnosti se tak v otázkách lidského života stále vede diskuze.

Začněme u počátku lidského života. Křesťanská nauka považuje embryo za bytost předurčenou k životu a jako takové jí nesmí být nikým upřen. Teologie považuje embryo za bytost již od začátku a nezaobírá se tím, od kdy můžeme zárodek života

skutečně považovat za lidskou osobu. To ponechává přírodním vědám. Církev tedy hájí lidskou existenci již od jejího prvopočátku a ta by měla být nedotknutelná a ctěná. Otázka toho, za jakých podmínek k oplodnění došlo nebo v jaké situaci se matka/rodina nachází, či dokonce zda je plod zdravý, je pro katolickou církev nepodstatná. Pokud nelze zcela vyloučit, že embryo není lidskou bytostí, je povinností s ním tak zacházet. Umělý potrat je považován za morální prohřešek a zločin. (Ovečka 2009 v Sládek a kol. 2009)

Díky rozšíření antikoncepce, změně životního stylu a nárůstu neplodnosti párů klesá porodnost. Poslední příčina staví umělé oplodnění do, z hlediska reprodukčního, ospravedlnitelné pozice. Tradiční církevní přístup však nedovoluje manipulovat s lidskými buňkami a takovéto nepřirozené početí zakazuje. Stejně tak se odmítavě staví ke genetické manipulaci. Ačkoliv jsem zmiňoval, že hranice je dána tím, co je dobré a zkvalitnění lidského života jistě za dobrou věc považovat můžeme, křesťané vidí problém v tom, že člověk takovým činem přesahuje meze svého rozhodování, protože od takovýcho rozhodnutí je tu Bůh. Nepřípustné je i případné klonování lidí, které je nedůstojnou a nepřirozenou manipulací se životem.

Jak už jsem zmínil, víra člověku zakazuje, aby si vzal život, ať jsou jeho důvody jakékoliv. Sebevražda byla až do 20. století považována hřích, který viníka poslal rovnou do zatracení. V Kodexu kanonického práva z roku 1983 byla sebevražda vyňata z důvodů pro neposkytnutí církevního pohřbu a pohled na sebevrahy se změnil. I oni již mohou najít spasení. Toto zmírnění pohledu církve v novodobém světě může být výsledkem psychologických a sociologických studií, které pojednávají o sebevrazech jako o lidech, kteří nemají jiného východiska z obtížné životní situace. Jednou z obtíží může být i špatný životní stav. Medicína je samozřejmě schopna takovému pacientovi poskytnout „dobrou smrt“, ale současná etika a právo eutanazii, tedy dobrovolné ukončení života, povoluje pouze ve 3 státech na světě, a to v Belgii, Nizozemí a Lucembursku. Švýcarsko pak poskytuje asistovanou sebevraždu, a to i cizincům. Římskokatolická církev samozřejmě tento akt odmítá, ale obecně ve světě roste podpora legalizaci eutanazie. Oproti všemu zmíněnému se otázka trestu smrti vyvíjí opačným způsobem. V dávných dobách byl trest smrti praktikován i v nábožensky založených zemích a sama Bible jasnou odpověď nedává. Díky působení novodobých organizací jako Amnesty International byl trest smrti v mnoha zemích zrušen a další rušení patří mezi cíle podobných organizací. I zde je možné sledovat vývoj postoje církve.

1.5.2 Proměna tradiční rodiny

Druhým aspektem permisivní společnosti je proměna tradiční rodiny. Sem můžeme zařadit již zmíněné potraty nebo alternativní formy oplodnění. S odloučením se od tradičních křesťanských hodnot a liberalizací společnosti se staly čím dál častějšími jevy jako rozvod manželů, alternativní formy soužití a především homosexualita, respektive její vnímání společností.

1.5.2.1 Demografické proměny

Manželství bylo po dlouhou dobu výsledkem sňatkové politiky. Většina z nich byla prováděna z politických důvodů, za účelem získání moci nebo majetku. Láska jako taková byla při vstupu do manželství vzácností. Náboženství se k odloučení manželů z jiných důvodů než smrt stavělo negativně a stejně tak i společnost. Starý zákon dokonce trestá ženy za zrušení manželství ukamenováním. Zánik manželství z jiného důvodu než úmrtí byl po dlouhou dobu nemyslitelný. Vše se řídilo mottem „co Bůh spojil, člověk nerozlučuj“. Rodina byla základem společnosti a plnila mnoho funkcí od reprodukční, přes ekonomickou až po socializační. Po Viktoriánské revoluci a v období romantismu se láska dostala do popředí. Společnost toužila po ideálu čisté a romantické lásky. Ačkoliv se díky romantickému pojetí stalo ze sexu tabu, manželství sloužilo k jeho legitimizování a pro ženy se sex stal výměnným artiklem za majetkové zaopatření manželem. Udržení manželského svazku tak mělo své opodstatnění. V případě, že manželé prokázali relevantní důvod pro ukončení svazku, byl jim umožněn tzv. „rozvod od stolu a lože“. Manželé spolu nemuseli žít, plnit manželské povinnosti a domluví se na výživném. Na druhou stranu nemohli vstoupit do nového svazku nebo být sexuálně aktivní. Oboje umožňovala pouze „rozluka“, která byla udělována velmi vzácně nejvyššími zástupci církve (Možný 1999).

V modernizující se společnosti bylo tradiční pojetí manželství příliš svazující. Ivo Možný (1999) zmiňuje, že církve a některé vlády doufaly v to, že konzervativní pojetí rodinného práva pomůže zamezit morálnímu uvolnění a úpadku. Ve skutečnosti však toto konzervativní pojetí přispívalo k sekularizaci. Další ránu mu zasadila 1. světová válka. Muži na frontách neměli příležitost vídat své ženy a z domova byli dlouhé měsíce. To zapříčinilo zvýšenou sexuální aktivity jejich žen, které neplnily očekávání věrnosti a cudnosti a provinily se proti své „normální“ morálce. Mnoho

vojáků po návratu domů našlo plody těchto nelegitimních vztahů, jiní se vraceli jako invalidé. Klabouch (1962) uvádí, že po válce v Československu čekalo na rozluku okolo 100 000 párů. Brzy došlo k přijetí nového zákona, který byl v otázce ukončení manželství mnohem liberálnější a díky dalšímu oslabování církve a posilování individuální svobody tímto směrem postupovala právní regulace i nadále, až v dnešní době prakticky zanikly a manželům v rozvodu nebrání v podstatě nic kromě jejich morálky.

Druhá demografická revoluce, která proběhla v západní Evropě od 60. let do přibližně 80. let, odrážela v demografickém chování změnu hodnotových orientací ve společnosti a zvyšující se význam individualismu. Po nárůstu rozvodovosti v 50. letech následovala v 60. sexuální revoluce a snižující se porodnost po předešlém baby-boomu, která v 70. letech klesla pod úroveň přirozené reprodukce. V 80. letech se výrazně zvýšil podíl neúplných rodin a dětí narozených mimo manželství (Možný 1999). Mezi další projevy revoluce patří zvyšující se věk vstupu do manželství, celkový pokles svazků na úkor nesezdaných a alternativních soužití, zvyšující se věk matky při prvním porodu, prodlužování naděje na dožití a následné stárnutí populace. Dle Chludilové druhá demografická revoluce v České republice probíhá ve zrychlené formě od 90. let. V současnosti se objevují další dva trendy, a to pozdější odchod mladých dospělých z domácnosti rodičů a fenomén „singles“, lidí, kteří z různých důvodů žijí i do pozdějšího věku svobodný život bez partnera. Především druhá skupina se vyznačuje odlišnými hodnotami.

Věnovat se všem těmto demografickým a společenským jevům by zabralo spoustu času. Všechny určitým způsobem souvisí s liberalizací norem a rostoucí permisivitou ve společnosti, kdy dochází k toleranci odlišných rodinných forem, než byla dříve tradiční a nedotknutelná křesťanská rodina s vlastní autonomií. Mimo postojů k potratům a alternativnímu oplodnění však v otázce rodiny není typičtějšího tématu, než je vnímání a postavení homosexuálů.

1.5.2.2 Homosexualita

Homosexualita se ve společnosti objevovala již od pradávna a její vnímání nemělo všude lineární tendenci. Ve starověké Mezopotámii byl homosexuální akt trestán dle Chamurapiho zákoníku kastrací, přesto byla homosexualita například v pozdějším období Novoasyrské říše považována za běžnou. V Egyptě byla relativně

tolerována, pokud se nejednalo o násilný akt. V obou případech se uvažoval především vztah muže s mužem. Podobně tak tomu bylo v antickém Řecku a Římě, kde se naopak vztah muže s chlapcem (pederastie) těšil oblíbenosti i podpory státu. Mít mladého chlapce bylo znakem dobrého postavení, moci a mužnosti. Pro chlapce zase byla čest mít staršího a významného přítele. Ve Spartě trénink vedl ke vztahu mezi učiteli a mladými válečníky, přičemž se věřilo, že tento akt zvýší soudržnost vojenské jednotky. Podobně tomu bylo v Thébách nebo na Krétě. V Římě zase nalezneme homosexualitu u nejvyšších panovníků. Císař Nero se s mužem oženil a císař Hadrián propadl lásce k mladému Antinoosovi. V Řecku najdeme i příklad ženské lásky v podobě básničky Saphó z ostrova Lesbos (odtud pojmenování „lesba“), která své básně psala dívkám a ženám. Ve starověké Evropě láska mezi ženami existovala, ale není tak dokumentována jako u mužů.

Vzrůstající význam křesťanství zapříčinil razantní změnu v postojích již v období pozdní antiky, kdy v 5. století římský císař Theodosius ve svém kodexu označil svazky osob stejného pohlaví za nezákonné a sexuální styk byl trestán smrtí na hranici. Ve středověku, kde bylo křesťanství a jeho ideje šířeno násilím a stejně tak násilně bylo nekřesťanské chování trestáno, nebyla jakákoliv forma sodomie společensky akceptována. K určitému rozporu došlo v období renesance. Jednou z podstat renesance byl návrat k antice. Díky tomu se především do severní Itálie (Florencie a Benátek) navrátily vztahy dvou mužů. Homosexualita byla přitom stále trestným činem. Ze vztahu s muži jsou podezříváni i někteří z nejvýznamnějších renesančních umělců jako Leonardo da Vinci, Michalengo Buonarrotti či Caravaggio. Bylo to tedy hlavně křesťanství a určité jeho fanatizování, které postavilo homosexualitu na okraj společnosti.

V 19. století se v Evropě o homosexualitě moc nepřemýšlelo. O existenci pohlavních styků mezi muži se vědělo, ale o homosexuálech jakožto zvláštní kategorii se nemluvilo (Vinen 2007). Do roku 1869 se však datuje první veřejné použití slova „homosexualita“ jakožto označení přitažlivosti k osobám stejného pohlaví (Himl 2013). Do širšího povědomí se opět dostala na začátku 20. století v souvislosti se soudními procesy známých osob, jako byl například britský spisovatel Oscar Wilde.

Velká Británie i přes své státní zřízení po dlouhou dobu (do roku 1967) homosexualitu právně zakazovala a její praktikování trestala (viz příklad Alana Turinga). Naopak třeba ve Francii, která už na konci 18. století dekriminlizovala homosexuální styk, nebyla ve 20. století homosexualita nikdy nelegální, pouze ve 40.

letech upravovala minimální věkovou hranici. Rozdíl v míře tolerance těchto dvou západních demokracií byl velký. Meziválečné období pro homosexuály vypadalo do budoucna relativně optimisticky. Změna trestního zákoníku v Rusku nově homosexualitu mezi trestné činy neřadila. Ačkoliv to nebylo výsledkem nové tolerance a podporu měli homosexuálové pouze u anarchie a liberální šlechty, vymanili se z právní represe. V Německu pak vznikla aliance poslanců pro zrušení zákonů o sodomii (Vinen 2007). V Polsku došlo k dekriminálníci v roce 1932.

Obrat k horšímu přišel s rostoucí mocí totalitních zřízení, které liberalizaci nejsou nakloněny, ve 30. letech. Nacisté v Německu začali stíhat homosexuály a posílili represí. V roce 1936 založili Říšský úřad pro boj s homosexualitou a potraty. V Sovětském svazu byla homosexualita v roce 1934 opětovně definována jako ilegální. V obou zemích se stala součástí širšího politického programu a byla považována za zločin proti státu nebo zločin proti rase. V Německu tak homosexuálové končili v koncentračních táborech.

Podporu totalitní státy našly v medicíně. Už v roce 1883 uvedl Emil Kraepelin ve své klasifikaci homosexualitu mezi stavy psychické oslabenosti. V roce 1923 bylo v sovětském vědeckém článku napsáno, že *„věda nyní s přesností, jež vylučuje jakékoliv pochybnosti, [že homosexualita] není zlá vůle nebo zločin, ale nemoc“* (Vinen 2007: 104). Status nemoci jí zůstal po dlouhou dobu. Americká psychiatrická asociace zařadila v roce 1952 homosexualitu v prvním vydání Diagnostického a statistického manuálu duševních poruch mezi sociopatické poruchy a ve druhém vydání v roce 1968 mezi sexuální deviace. Zatímco společenské přijetí alkoholismu jakožto nemoci v 50. letech v USA vnímání alkoholiků pomohlo, u homosexuálů tomu tak nebylo. Změna přišla v roce 1973, kdy se Americká psychiatrická asociace rozhodla homosexualitu ze seznamu vyškrtnout. Gonsiorek (1991) a jiní autoři tuto změnu přisuzují empirickým důkazům o chybnosti předešlé klasifikace homosexuality jako poruchy. Gabriele Kuby (2014) zase tvrdí, že změna nebyla dána vědeckou diskuzí, ale politickým tlakem a činností homosexuálních aktivistů.

Vznik mnoha hnutí za lidská práva byl významným činitelem v liberalizaci společnosti a jejích norem. První bojovníci za práva homosexuálů v moderních dějinách se objevili různě po světě po 2. světové válce. Hlavním cílem byla politická akceptace a dekriminálníci stejnopohlavních vztahů. Toto období „homofilů“, jak znělo alternativní označení pro homosexuály, trvalo až do konce 60. let.

Za počátek nové, moderní éry hnutí jsou považovány Stonewallské nepokoje v USA roku 1969. Aktivisté se inspirovali mnoha hnutími 60. let, jako byla ta za práva žen, afroameričanů nebo proti válce ve Vietnamu. Svůj radikálnější přístup dali znát sérií demonstrací, které vyvrcholily bojem s policisty v klubu Stonewall. Do hnutí patřil například i beatník Allan Ginsberg, známý tím, že svou sexuální orientaci vzhledem k dobovému stavu společnosti velmi špatně snášel. Do roku 1974 pak gay aktivisté usilovali především o odstranění homosexuality ze seznamu nemocí a přijetí slova gay jakožto výrazu pro stejnopohlavní vztah. Švédsko se v tomto období stalo první zemí, která transsexuálům umožnila chirurgickou změnu pohlaví.

Bojovníci za LGBT práva slavili dílčí úspěchy, v 80. letech však vnímání gayů neprospěl nárůst počtu onemocnění AIDS, který byl s mužskou homosexualitou silně asociován. Uvolnění morálky, sexuální revoluce a zlepšené postavení gayů zvýšilo počet homosexuálních styků a tím i onemocnění. Do přibližně poloviny 90. let rostl počet úmrtí na AIDS, který se do konce 90. let i díky novým osvětovým programům vrátil na dřívější úroveň. Nicméně se ani do dnešní doby nepodařilo zcela vymýtit propojení homosexuality a HIV. Americké Centrum pro kontrolu nemocí na svých stránkách uvádí odhad, že 63% nových infekcí virem HIV v roce 2010 bylo zapříčiněno muži, kteří mají sex s muži (MSM). Heterosexuálové pak zapříčiní pouze 25% nových onemocnění. V ČR se v rekordním roce 2013 jednalo dokonce o 77% případů. Report UNAIDS a OSN z roku 2006 uvádí, že v závislosti na místě života se virem HIV nakazí 2-20% mužů majících sex s muži. Studie curyšské univerzity z roku 1999 pak předpokládá, že se během života nakazí dokonce každý 4. praktikující gay. Ve výzkumu EMIS 2012, na jehož zpracování jsem se podílel, uvedlo 5% MSM z České republiky, kteří se nechali testovat, že mají AIDS. A není to pouze vir HIV, který neprospěl obrazu gayů, ale obecně velké množství nemocí jako je žloutenka typu B a C a pohlavně přenosné choroby, které se vzhledem k životnímu stylu u homosexuálů často vyskytují. Gabriele Kuby (2014) uvádí, že výzkumy ukazují na promiskuitní životní styl gayů, kdy je věrnost jednomu partnerovi velmi vzácná. Curyšská studie uvádí v průměru 10-15 mužských sexuálních partnerů.

V 90. letech začal celosvětově narůst LGBT průvodů hrdosti. Tyto velké akce pomohly aktivistům upoutat pozornost širší veřejnosti. Další snahy se zaměřily především na právní zrovnoprávnění. Vznikly antidiskriminační zákony v oblastech zaměstnání, vzdělání, bydlení nebo služeb. V mnoha zemích je v dnešní době homosexuálům umožněno registrované partnerství. Manželství páru stejného pohlaví je

pak v současnosti možné v přibližně 20 zemích světa. Ve většině těchto zemí je páru jakožto celku, umožněno adoptovat děti.

1.5.3 Sexuální svoboda

Dalším z projevů permissivní společnosti je sexuální svoboda. Pokud má být člověk svobodný, měl by být svobodný i v otázce sexuality. Permissivní společnost je společností s velmi slabým nebo vůbec žádným tlakem vůči projevům sexuálního života, které jsou v restriktivní společnosti omezovány náboženstvím a výchovou (Raboch 1988). Pro současný stav věcí byla podstatná sexuální revoluce, která proběhla v 60.-80. letech 20. století. Mezi tradiční znaky sexuální revoluce se řadí již zmíněná homosexualita a legální potrat, ale také přesun k moderní sexuologii, akceptace masturbace, veřejné nahoty a různých sexuálních praktik, dostupnost pornografie, zdůrazňování sexuálních znaků, používání antikoncepce nebo oslabení monogamních vztahů.

Se sexuální revolucí se spojuje již období po 1. světové válce, kdy došlo k určitému uvolnění společenských konvencí (například již zmíněné změně v sexuálním chování žen). Tuto uvolněnost však zastavila ekonomická krize 30. let a následně 2. světová válka. Odborníci předpokládali, že se ekonomický růst 80. let postaví do cesty uvolněnosti 60. a 70. let tak, jak tomu bylo u ekonomické krize. Především konzervativci doufali v rehabilitaci tradiční morálky a znovuupevnění funkce rodiny (Vinen 2013). Všeobecná deklarace lidských práv z roku 1948 obsahuje větu: „*Rodina je přirozenou základní jednotkou společnosti a má nárok na ochranu ze strany společnosti a státu*“ (Článek 16). Právní deregulace a liberalizace sexuality však v dalších letech zapůsobila spíše v rozporu s tímto výrokem. Dle Kuby (2014) rodina vzniklá manželstvím muže a ženy k plnění své základní funkce plození a výchovy dětí potřebuje monogamii. V případě tolerance opaku tato morální norma zanikne a rodina se zničí. My už víme, že rodina se ve své podstatě zachovala, jen prošla diverzifikací a proměnou.

Mladá generace 60. let ráda vzdorovala konvencím a konzervativním tradicím. Nový psychologický pohled na sexualitu Sigmunda Freuda a Carla Junga položil vědecký základ. Freud vysvětloval prakticky vše za pomoci sexuality a sexuálních

tužeb. Náboženskou morálku zakotvenou v Super-egu je podle Freuda možné odstranit emancipací Ega, aby došlo k uspokojení Idu bez výčitek a pocitu viny.

Významným dílem pro změnu sexuálních idejí byla práce Alberta Kinseyho. Kinsey, mimo jiné entomolog, ve svých „Kinseyho zprávách“ založených na empirických výzkumech významně změnil pohled na dosavadní křesťanskou morálku a sexuální mravy. Dosavadní konzervativní až puritánská společnost čelí šokujícím zjištěním o odlišnosti reálného stavu od mravních předloh. Křesťanská norma heterosexuálního pohlavního styku manželů za účelem plození dětí stojí proti Kinseyho zprávám o tom, že pro průměrného Američana je vcelku normální praktikovat předmanželský sex, být nevěrný partnerovi, sledovat pornografii nebo být homosexuál (byl to právě Kinsey, kdo přišel s údajem o homosexualitě 4% mužů (Schindler 2014; Kuby 2014)). Kinseyho publikace se staly bestsellery a ačkoliv byl později obviňován mimo jiné ze sexuálně deviantního chování, komunismu a falšování svých výsledků (dodnes nelze jistě říct, zda byla obvinění pravdivá), dosáhl svého. Již ve třicátých letech poukazoval na nedostatečnou znalost anatomie a sexuality mezi lidmi a na škodlivost oddálených sňatků (téma pozastavení intelektuální a fyzického vývoje žen z důvodu dlouhého panenství se objevilo již ve 20. letech (Vinen 2013)). Jeho zprávy pak napomohly eliminovat represi protitradiční sexuality. Zákony ochraňující rodinu považoval za „*relikty pokrytecké morálky, kterou nikdo nedodržel a která stála v cestě blahu sexuálně osvobozené a upřímné éry*“ (Kuby 2014: 56). Ve prospěch změny pak Kinsey argumentoval také tím, že morální normy a zákony se musí vyvinout, protože ty stávající jednoduše porušuje většina populace a tu není možné zavřít za mříže.

Mezi další, kteří přispěli k sexuální revoluci, patří Margaret Sangerová, jež byla jednou z prvních, kdo se snažil legalizovat antikoncepci, interrupci a sterilizaci. Ve 20. letech založila Americkou ligu pro regulaci porodnosti. Její práce byla však spojována s myšlenkou omezení reprodukce neschopných a nevhodných (tedy i deviantních) jedinců. Jinou významnou ženou byla Simone de Beauvoir. Tato francouzská spisovatelka a filosofka žila sexuálně otevřený život při vztahu se spisovatelem Jena-Paulem Sartrem a praktikovala volnou lásku. Především však významně přispěla emancipaci žen a feministické teorii. Skrze své dílo kritizovala šovinistické představy, předkládala ženská témata a otevřeně bojovala proti stereotypům ve společnosti.

Ideologicky mnozí sexuální revolucionáři vycházeli z díla Karla Marxe a Bedřicha Engelse. Propojení marxistické teorie, freudovské psychoanalýzy a

existencionální filosofie bylo základem Frankfurtské školy, významného seskupení německých sociologů a filosofů. Například Herbert Marcuse navrhoval nahradit princip pracovitosti slastí. Represivní přístup viděl jako výsledek potlačování érotu, který nemůže vést k ničemu dobrému. Zatímco Freud přišel se sublimací sexuálního pudu, Marcuse přispěl ve svém *Jednorozměrném člověku* (1991) termínem represivní desublimace.

Na konci 60. let již každý slyšel o sexuálním osvobození. Vzhledem k významu sexuality pro společnost nemohou normy zůstat mimo veřejný zájem. Díky emancipaci od křesťanských hodnot bylo možné kodifikovat i právní normy, které byly díky své represivní povaze těžko udržitelné. Sexuální revoluce postupně přinesla povolení antikoncepce, zrušení trestnosti nevěry, homosexuality, povolení pornografie, interrupce a především globální uvolnění konzervativní sexuální morálky.

K tomu dopomohlo i zpřístupnění erotického umění, médií a pornografie. S vývojem společnosti se dříve tabuizované téma sexu, které mělo zůstat v tichosti za dveřmi ložnice, dostalo na veřejnost. Po Marilyn Monroe muži i ženy obdivovali další a další sex symboly. I s přispěním Hefnerova *Playboye* a později konkurenčního *Penthousu* došlo ke komodizaci sexu. Liberalizace postojů veřejnosti se přitom netýkala pouze mužů, ale i žen.

Období permissivní společnosti však není prvním obdobím, kde by se v umění nebo literatuře objevovala erotika. Vývoj je vcelku podobný jako u homosexuality. Archeologické vykopávky v Pompejích a Herculaneu odkryly množství silně sexuálních relikvií a soch, což jen potvrdilo domněnky o postupném úpadku morálky v antickém Římě (Kendrick 1987). Konec sexuálním tématům a nahotě vystavilo opět křesťanství, jmenovitě Starý zákon. V Novém zákonu totiž, jak uvádí Uzel (2004), žádná sexuální témata nejsou a Ježíš se o homosexualitě, nevěře, před nebo mimomanželském sexu či masturbaci nezmiňuje. Zobrazení nahoty a diskuze sexuality se tedy ve větší míře vrací až v období svobodomyšlné renesance s uměleckými díly malířů, ale i v próze (například *Dekameron* od Boccaccia). Další zobrazení sexuality přichází v období francouzské revoluce a v 19. století od představitelů naturalismu. Uvolněnost 20. let 20. století, která byla zastavena 2. světovou válkou, k tématu významně přispívá románem Davida Herberta Lawrence *Mileneč lady Chatterleyové* z roku 1928, který byl pro svůj sexuální obsah až do roku 1960 zakázán pod nálepkou pornografie. V 50. letech pak kontroverzi vyvolávala beatnická literatura nebo třeba *Lolita* od Nabokova.

Pornografie tak, jak ji známe, přišla v 70. letech s časopisem Larryho Flynta Hustler, který se na rozdíl od starších kolegů nebál explicitně zobrazovat ženské genitálie. Mimo fotografický materiál vznikl i filmový a to již mnohem dříve. Ten však v konzervativní éře podléhal přísné cenzuře a byl ilegální. Po sexuální revoluci, kdy se též usilovalo o osvětu, se pornografické snímky dostaly na veřejnost a sklidily úspěch (za zmínku stojí především filmy Deep throat s Lindou Lovelace nebo Emmanuelle). Tyto filmy se staly předobrazem dnešní pornografie, jejíž hlavním motorem se stala dostupnost nových médií – videokazet, datových nosičů a internetu, která umožnila přenesení do domácnosti a snadný, dnes neomezený, přístup.

Tang o pornografii píše, že *„zatímco se nám může zdát, že stojí na jejích okrajích, ve skutečnosti je v samotném kulturním středu - vytvořená na průsečících sexuality, náboženství, politiky, umění a práva“* (1999: 51). Díky tomu, že má pornografie v moderní společnosti neoddiskutovatelné místo, sama působí na toleranci k vlastnímu obsahu. Obecné přijetí pornografie a širší tematického materiálu přineslo do širšího povědomí společnosti sexuální aktivity, které byly dříve považovány za neakceptovatelné nebo dokonce trestné. Lidé se díky ní mohli seznámit s praktikami, jako jsou různé formy fetišismu nebo BDSM (sadismus, bondage, dominance). Permisivní společnost je tolerantní i k těmto pro někoho odporným aktivitám.

1.5.4 Celková liberalizace norem

Konkrétní nejvýznamnější projevy permisivní společnosti již známe. Jak už však text naznačil, permisivní společnost se projevuje i všeobecnou liberalizací norem. Vždy se povede diskuze o tom, zda je situace ohledně tolerance v normě a vyjadřuje posun k vyspělejší společnosti, či zda je daný stav již škodlivý. I liberální a permisivní člověk může v kontrastu s jiným působit jako konzervativec. Oproti minulému století narostla tolerance k rasovým menšinám i díky tomu, jak se smazávají hranice mezi státy a roste počet jejich příslušníků v zemích. Stejně tak se změnil pohled na náboženské minority. Úpadek rasové diskriminace je zcela jistě dobrým projevem. Na druhou stranu společnost toleruje i lidské poklesky jako užívání drog a konzumování alkoholu ve větší míře.

Ačkoliv se Česká republika v letech 1991 i 2008 řadila mezi nejpermissivnější státy hned vedle zemí severní a západní Evropy, posledních dvanáct let v otázce tolerance různých skupin lidí ne nutně vypovídá o posunu k větší míře permisivity. Dle zprávy Centra pro výzkum veřejného mínění z února 2015 můžeme u některých skupin vidět pokles tolerance od roku 2003. U skupin vykazujících sociálně nežádoucí chování jako závislost na drogách a alkoholu je úpadek jistě pochopitelnější než u cizinců, lidí s jinou barvou pleti nebo náboženského vyznání. Zde je vidět, jak fungují schémata a stereotypy, které jsou vyvolané událostmi po celém světě (například teroristické útoky).

1.6 Předpoklady pro permisivitu v Čechách

Po 1. světové válce měla nově vzniklá Československá republika první možnost, jak utvářet novodobou morálku a hodnotový a normativní řád. Státní zřízení republiky a demokratická forma vlády slibovala optimistickou vizi lidské svobody. V čele politiky stála „velká pětka“ a v čele státu filozof a pedagog Tomáš Garrigue Masaryk, prosazovatel realismu, který po církvi požadoval reformu a na Čechách se mu nelíbil jejich omezený rozhled. Kulturní a celkový vzestup země plné optimismu byl však zastaven nástupem nacismu v Německu a okupací. Nacistická totalitní diktatura ovládla a zneužila trestní právo ve prospěch své ideologie. Každý, kdo neodpovídal nacistické představě o nadřazené rase a řadil se mezi nevhodné a méněcenné, byl v ohrožení a pronásledován. Druhá světová válka byla pro většinu světa dobou strachu, omezení a útlaku. Jak už jsme ale mohli vidět na příkladu Spojených států amerických, tato zkušenost byla jedním z faktorů formujících následnou permisivní společnost.

Osvobození Prahy a vítězství Spojenců umožnilo obnovení Československa. To mělo možnost vydat se stejným směrem jako USA a jiné západní země. Zatímco první republika se opírala o západní státy jako Francie a západní demokracie jí sloužila jako vzor, poválečná třetí republika byla silně orientována na východ, konkrétně Sovětský svaz. Česká politická scéna se zredukovala na pár levicových a středových stran. Nejsilnější z nich, komunistická strana, začala reformovat stát k obrazu svému a znárodnila většinu podniků a finančních institucí.

Když se pak po převratu v roce 1948 dostali komunisté k moci, v Československu nastal autoritativní a totalitní režim. Ačkoliv se v Manifestu komunistické strany (1848) Marxe a Engelse píše o tom, že komunismus odstraňuje

věčné pravdy, náboženství a morálku, totalitní režim, který trestal „pozitivní“ deviace a společnost uvrhl do stavu cenzury a útlaku dospěl k budoucí demoralizaci společnosti, o které se často mluví v souvislosti s permissivní společností, jiným způsobem, než tomu bylo ve svobodných a liberalizujících se demokraciích západu. Výměnou za sociální jistoty přišla společnost o velkou část své svobody a lidských práv. Nicméně v následujícím období došlo například k dekriminálnímu styku v roce 1961. Reformní snahy vyvrcholily liberalizačním hnutím Pražské jaro v roce 1968. Toto krátké období politické uvolnění přispělo k určité uvolnění české společnosti v 60. letech. Příjezd sovětských vojenských jednotek z Moskvy a okupace Československa vystavila snahám o demokratizaci státu a liberalizaci norem stopku.

Následné dvacetileté období normalizace vrátilo Československo do nedemokratického neostalinistického režimu. Reformy Pražského jara ale i reformy před rokem 1968 byly zrušeny a opět byla zavedena přísná cenzura. Stav svobody se vrátil do 50. let. Lidé s liberálními názory byli odstraňováni z vyšších pozic a Komunistická strana Československa žila ve strachu z možné infiltrace liberálními soudruhy. Díky zkušenosti se snahami o liberalizaci v 60. letech byl dohled nad společností ještě větší. To samozřejmě neznamená, že lidé nemohli mít liberální a tolerantní smýšlení. Nějaký přehled o tom, jak vypadala společnost v USA nebo západní Evropě, měli. I zde se vědělo o vědeckých objevech, poslouchal se rock and roll, obdivovaly se sex symboly své doby a usilovalo o co nejsvobodnější společnost. Mimo kultury komunistického režimu zde byla exilová a samizdatová produkce. Své názory však mnoho lidí neprezentovalo veřejně. Vilímek (2008) tento stav popisuje jako stav nucené dvojí morálky, který vedl k celkovému posunutí etických hodnot. Sedmdesátá léta byla obdobím hlubinné demoralizace a morální krize. Mnoho lidí se řídilo mottem „kdo neokrádá stát, okrádá rodinu“, což by díky veřejnému tolerování odpovídalo negativním pohledům na permissivní společnost. Také došlo k jistému úpadku české společnosti a následné stagnaci a technické zaostalosti. Vedle přirozené sekularizace od nástupu nacismu stále probíhal nepřátelský vztah k církvi.

Stále rostoucí nechuť ke komunismu a oslabování Východního bloku v 80. letech vyvrcholilo Sametovou revolucí započatou napadením demonstrujících studentů Veřejnou bezpečností 17. listopadu 1989. Výsledkem byla změna politického zřízení po vzoru západní liberální demokracie. V dalších měsících se pokračovalo v demokratizaci státu a čekalo se na první svobodné demokratické volby. Československá socialistická republika byla roku 1990 nahrazena Českou a Slovenskou Federativní Republikou a po

rozpadu separátními republikami Česka a Slovenska, oběma vyznávajícími demokratické principy.

S trochou nadsázky můžeme říct, že se česká společnost dostala do stavu západních zemí po roce 1945 až v 80. letech, případně Sametové revoluci. Teprve tehdy mohla nechat přirozený vývoj morálce a hodnotovému řádu moderní společnosti. Samozřejmě se zde o vývoji ve světě vědělo a v různých právních otázkách tolerance Česko nezaostávalo za Západem ani v období totality. Nicméně toto období zabrzdlilo celkový vývoj státu a Česká republika tak musela dohánět svět a do určité míry jej v některých věcech dohání i dodnes. Mnoho z toho, co bylo uvedeno na příkladu USA, se u nás datuje do pozdější doby, včetně třeba i zmíněné druhé demografické revoluce, která u nás probíhá zrychleně až od 80. let, jež svou návazností na drsná 70. léta poskytují paralelu uvolněných 60. let v USA následujících po drsných 50. letech.

3. ANALYTICKÁ ČÁST

2.1 Metodologie

Analytická část se bude zakládat na datech z opakovaného šetření Evropské studie hodnot, která byla na území České republiky realizována v letech 1991, 1999 a 2008. Stěžejní pro analýzu bude především moje osobní šetření z roku 2014 (budu jej jednoduše nazývat EVS 2014), které využívalo otázek zahrnutých právě ve studiích hodnot a poskytuje aktuální informace o problému. Úprava znění otázky je uvedena v samotném textu analýzy. K tomu využiji ještě další datové zdroje, především pak opakovaná šetření Centra pro výzkum veřejného mínění. Samotná analýza bude prováděna v statistickém programu SPSS verze 20. V analýze užiji odpovídající metody jako například testy o shodě průměrů (t-testy, analýzu rozptylu), korelační koeficienty a koeficienty asociace, chí-kvadrát testy o nezávislosti znaků nebo faktorovou analýzu. Teoretickému nebo matematickému vysvětlení podstaty jednotlivých statistických metod se v práci věnovat, jejich výsledky jsou jasné. Neznalým čtenářům nebo

zájemcům o prohloubení znalostí případně doporučuji jakoukoliv knihu o statistické analýze kvantitativních dat.

2.1.1 Evropská Studie Hodnot

Projekt Evropská studie hodnot (European Value Study) se poprvé prováděl v roce 1981, kdy se však Česká republika mezinárodního šetření neúčastnila. První provedené šetření na našem území bylo realizováno v roce 1991 (celková realizace probíhala mezi lety 1990-1992 a nadnárodní zdroje k označení používají rok 1990). Základním cílem projektu bylo umožnit mezinárodní srovnání hodnot a postojů a jejich změn v evropských zemích. Mezi témata obsažená ve výzkumu patří práce, význam života a životní cíle, rodinný život, současné sociální problémy – rozvod, sebevražda, potrat.

Šetření bylo v roce 1990 vedeno docentem Janem Řehákem pod záštitou Institutu sociologických studií Fakulty sociálních věd na Univerzitě Karlově v Praze. Projekt byl financován Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT ČR) ČR. Sběr dat probíhal v srpnu a září roku 1991 na území ČR (tehdy ještě České a Slovenské Federativní Republiky). Náhodným výběrem bylo vybráno 2109 respondentů z populace obyvatel ČR ve věku od 18 do 80 let, kteří byli dotazováni formou standardizovaného interview. Získaný datový soubor nebyl nijak vážen a byl považován za reprezentativní vzorek české populace.

Opakované šetření z roku 1999 bylo vedeno profesorem Ladislavem Rabušicem. Tentokrát ho zaštil Institut sociologických studií Masarykovy Univerzity v Brně ve spolupráci s agenturou pro marketingový a sociologický výzkum SC&C spol s.r.o., Praha, která zajišťovala sběr dat. Projekt byl financován Grantovou agenturou ČR a MŠMT ČR. Data byla sebrána v období březen-květen 1999 opět formou standardizovaného interview. Výběr byl v tomto případě složitější a kombinovaný. Vybráni byli všichni účastníci Druhého mezinárodního výzkumu funkční gramotnosti dospělých (Second International Adults Literacy Survey – SIALS), kteří byli starší 18 let a souhlasili s dalším dotazem. Těchto respondentů bylo 1984. Původní výzkum SIALS probíhal od ledna 1997 do prosince 1998 a byl zaměřen na zjišťování funkční gramotnosti dospělé populace ve věkovém rozpětí 18-65 let. Hlavním koordinátorem pro ČR byl profesor Petr Matějů. Po 67% návratnosti oslovených náhodným výběrem se jej účastnilo 3132 respondentů. Z 1984 respondentů, kteří svolili k další spolupráci, se

jich nepodařilo z různých důvodů (úmrtí, dlouhodobě mimo ČR, změna bydliště, k nezastižení) vůbec kontaktovat. Ze zbylého souboru 1604 respondentů se úspěšně podařilo zrealizovat 1080 rozhovorů. Jelikož ve vzorku ze SIALS chyběli starší senioři, bylo potřeba jej doplnit o populaci 66+ let. Ve stejných místech, kde neprováděly rozhovory se SIALS respondenty, byla doplněna data za 300 respondentů z chybějící kategorie. Výběr byl proveden náhodnou procházkou s kvótami určenými věkem, vzděláním a pohlavím. Protože ale tato kombinace výběrů neposkytl reprezentativní soubor dle určených kritérií, bylo rozhodnuto, že bude proveden ještě další dovýběr, kdy bylo opět formou náhodné procházky s kvótami určenými věkem, vzděláním, pohlavím a ekonomickou aktivitou dovíráno dalších 828 dotazníků. Po doplnění těchto rozhovorů čítal soubor celkem 1908 případů, a již dobře kopíroval strukturu populace, včetně dříve chybějících mladších ročníků a nižšího vzdělání. Konečná návratnost byla 85,5%. Přestože byl datový soubor po dovýběrech zkvalitněn, byl dále převážen. Data byla převážena dle výsledků mikrocensu z roku 1996. Konstruované váhy byly založeny na propojených statistikách o pohlaví, věkové skupině, ekonomické aktivitě, rodinném stavu a vzdělání, přičemž se postupovalo po krajích. Rozdíl mezi daty z mikrocensu a převáženým souborem EVS 2009 se v uvedených veličinách neodlišuje na 95% hladině významnosti, a to jak v rámci celé populace, tak v rámci jednotlivých krajů.

Zatím poslední šetření bylo provedeno v roce 2008. Realizaci i financování měli na svědomí stejné instituce, jako tomu bylo v roce 1999. Sběr dat probíhal od 5. května do 2. listopadu 2008. Respondenti byli vybráni pomocí třífázového stratifikovaného pravděpodobnostního výběru. V první fázi byly vybrány lokality dle volebních obvodů, ve druhé pak domácnosti a ve třetí respondent z dané domácnosti. S vybranými respondenty poté bylo provedeno standardizované face to face CAPI interview. Výsledný vzorek čítá 1821 případů, osob starších 18 let, které se zdržovaly na území České republiky bez ohledu na národnost či občanství. Data byla vážena.

2.1.2 Vlastní výzkum

Vlastní sběr dat probíhal na přelomu října a listopadu. Data byla sbírána v rámci říjnového Cawibusu společnosti Data Collect s.r.o. CAWI metodou. Výsledný vzorek čítá 500 respondentů, členů online panelu ivyzkumy.cz. Tento vzorek je reprezentativní pro online populaci obyvatel ČR ve většině charakteristik. Dotazník obsahoval baterii

výroků/jednání, u nichž respondenti hodnotili jejich ospravedlnitelnost. Baterie byla tvořena stejnými výroky, jaké se objevily v předešlých šetřeních EVS. K této stěžejní baterii pak bylo připojeno několik sociodemografických otázek sloužících k detailnější analýze tématu.

Jelikož jsem v době sběru ve společnosti pracoval, sám jsem tak měl projekt pod dozorem. Bohužel získat data za relevantní množství respondentů stejnou metodou, jaká byla užita u výzkumů EVS, je u diplomové práce, kde jsou omezené prostředky, skoro nemožné. Musel jsem tak zvolit online sběr dat, který je snáze časově, administrativně a finančně proveditelný. Získaná data jsou tak jistě zatížena odlišnou metodou sběru, především pak v oblasti výběru. Data jsou sice reprezentativní pro online populaci, ale ne pro obecnou populaci. Bylo by možné data převážít vahou pro obecnou populaci, ale stále by to nic nezměnilo na podstatě rozdílnosti mezi oběma populacemi, proto jsem se rozhodl data nevážit. Rozdíl mezi online a obecnou populací se navíc stále se zvyšující dostupností technologií stále zmenšuje. V příloze je možné porovnat strukturu obyvatel v ČR a strukturu užitého panelu.

2.2 Analýza

2.2.1 Celkový vývoj permisivity: konec morálky a hodnotového řádu?

V počátku analytické části se budu věnovat vývoji hodnocení dotazovaných jednání v čase v jednotlivých letech, kdy byla šetření EVS prováděna, tedy od roku 1991 až po mé šetření z října 2014. Jedná se o hodnotící baterii otázek, které se objevily v předešlých letech. Některé z dřívějších otázek se v další vlně nebo vlnách opětovně neobjevily, jiné byly v průběhu času doplněny jakožto nová významná témata ve společnosti. Už tedy samotná proměna položek v baterii něco vypovídá o tématech, která byla v dané době považována za relevantní. Jelikož zastávám názor, že pokud to zrovna není nevhodné, není nikdy ku škodě získat více informací, dotazoval jsem ve svém výzkumu všechny položky, které kdy byly do baterie v EVS zahrnuty. V dalších analýzách však budu pracovat především s položkami dotazovanými při posledním šetření v roce 2008.

Do počáteční analýzy zahrnu též výzkumy CVVM o přijatelnosti některých způsobů chování v české společnosti. CVVM opakovaně provedlo výzkum morální

přijatelnosti s trochu odlišnou baterií otázek, než nalezneme v EVS. Jednotlivá šetření pochází ze září 2005, března 2007, března 2008, března 2012 a března 2015. Poslední vlna výzkumu tak nabízí ještě o něco aktuálnější pohled na téma než můj vlastní výzkum z konce roku 2014. Jelikož datový soubor z posledního šetření ještě není v online katalogu Nesstar Českého sociálněvědního datového archivu (ČSDA) dostupný ke stažení, rozhodl jsem se, že data z předešlých vln nebudu osobně statisticky zpracovávat a využiji pouze dostupné výsledky z webu CVVM. Jako primární zdroj využiji výzkumnou zprávu z dubna 2015, kde nalezneme vybrané výsledky všech předešlých vln. Sběr dat v šetřeních CVVM navíc probíhá formou osobních rozhovorů kombinací papírového (PAPI) a počítačového (CAPI) dotazování obdobně, jako tomu bylo u šetření EVS. U obdobných položek tedy bude možné porovnat rozdílnost výsledků z mého CAWI sběru.

2.2.1.1 Baterie EVS

Respondentům byla v původních výzkumech položena otázka ve formě „*Prosím řekněte mi pro každý z následujících výroků, zda dané jednání je vždy ospravedlnitelné, není nikdy ospravedlnitelné, nebo něco mezi tím. Použijte stupnice této karty.*“ Na kartě byla nabídnuta škála s hodnotami od 1 do 10, kde 1 reprezentuje „*nikdy*“ a 10 „*vždy*“. Respondenti měli též možnost říct, že neví, nebo neodpovědět vůbec. Vzhledem k odlišné formě dotazování a standardům společnosti realizující sběr jsem otázku formuloval jako „*Prosíme, ohodnoťte u každého z následujících výroků, zda je dané jednání vždy ospravedlnitelné, není nikdy ospravedlnitelné, nebo něco mezi tím.*“ Následovala informace o délce škály a jejích krajních bodech, které byly stejné jako u předešlých šetření. Respondenti též měli možnost zvolit odpověď „*nevím*“ (tuto možnost prakticky nikdo nevyužil, a pokud ano, v další analýze se s ním nepracuje).

Výsledky ukazují, že nejvíce ospravedlnitelné formy jednání jsou umělé oplodnění dárce nebo oplodnění ze zkumavky, homosexualita, zabítí v sebeobraně, eutanazie, rozvod, potrat, trest smrti a provozování příležitostného sexu. Průměrná hodnota odpovědi na otázku se u všech těchto položek nachází nad hodnotou 5 (respektive 5,5). Většina těchto položek dotazovaných v roce 2008 byla vyjma umělého oplodnění pod nebo v blízkosti hodnoty 5. Z uvedených je nyní v podobné vzdálenosti pouze provozování příležitostného sexu.

Většina z těchto forem jednání zaznamenala od roku 2008 významný nárůst. Největší nárůst (2,9 bodu) pozorujeme u ospravedlnitelnosti homosexuality. Po ní následuje provozování příležitostného sexu (2,14 bodu), umělé oplodnění (1,76 bodu), eutanazie (1,67 bodu), prostituce (1,37 bodu), lhaní ve vlastním zájmu (1,30 bodu), užívání drog (1,26 bodu) a rozvod (1,15 bodu). U všech jednání je nárůst vyšší než 1 bod, tedy 10% nabízené škály, což je rozhodně nezanedbatelný posun.

Homosexualita a umělé oplodnění jsou relativně nová, moderní a progresivní témata, možná i proto se tedy řadí do top 3, co se meziročního nárůstu týče. Ostatní položky jsou určitým mixem svobody, požitku a užitku. Sem však můžeme zařadit i zbylé formy jednání, proto jen na základě těchto výsledků není možné tvrdit, že by se významný posun v toleranci odehrával pouze v rámci jedné oblasti.

Na druhou stranu spektra mezi nejméně ospravedlnitelné formy jednání se řadí řízení pod vlivem alkoholu, pohlavní sex s nezletilým, vražda z politických důvodů a dnes ne tak aktuální vyhrožování nestávkujícím dělníkům. Na tomto místě mě osobně trochu překvapily dvě věci. První je velmi nízká ospravedlnitelnost řízení pod vlivem alkoholu. Ve svém zaměstnání jsem se dostal k výsledkům omnibusového šetření, ve kterém se čtvrtina dotazovaných přiznala k tomu, že někdy v životě řídila vůz pod vlivem alkoholu, přičemž skoro 10% vícekrát. Při pohledu pouze na rok 2014 mě jako první napadl propad v důsledku zvýšeného počtu dopravních nehod zaviněných alkoholem. Pravda je však taková, že počet dopravních nehod způsobených alkoholem v 21. století naopak klesá a řízení pod vlivem se mezi tři nejméně ospravedlnitelná jednání řadilo i v předešlých výzkumech. Přesto uvážím-li, že téměř čtvrtina řidičů již někdy pod vlivem jela a dle jedné z tiskových zpráv BESIPu je až čtvrtina smrtelných dopravních nehod zaviněna alkoholem, je v populaci dost lidí, kteří dokážou tuto hranici překročit. Na druhou stranu tento výsledek ukazuje, že zbytek populace je díky nehodovosti k tomuto chování silně netolerantní a odmítavý.

Druhá věc, která mě mírně překvapila, bylo to, že se pohlavní styk s nezletilým neumístil na posledním místě. Původně jsem i ze strachu z toho, že si pod otázkou lidé představí pedofilii, položku plánoval do šetření nezařadit. Položka se sice celkem jistě řadí na předposlední místo, ale od roku 1991 můžeme pozorovat nárůst v míře tolerance. Je to výsledkem toho, že pro dnešní mladé není až tak výjimečné jako dříve zažít první pohlavní styk před 15. rokem života, přičemž nejčastěji se jedná dívku a staršího chlapce.

	1991	1999	2008	2014	Rozdíl 1. měření a 2014
Požadovat státní podporu a nemít na ni nárok	1,72	1,81	2,39*	2,71*	0,99*
Šídit na daních, když je příležitost	1,81	2,02*	2,49*	3,21*	1,40*
Nasednout do auta, které patří někomu jinému, a z legrace s ním odjet	2,01	1,86*	2,20*	2,97*	0,96*
Užívat drogy, např. marihuanu nebo hašiš	1,31	1,61*	2,13*	3,39*	2,08*
Lhát ve vlastním zájmu	2,87	2,78	3,16*	4,46*	1,59*
Jako ženatý/vdaná mít milostný poměr	2,79	2,74	3,00*	3,96*	1,17*
Přijmout od někoho úplatek za výkon svých povinností	2,16	2,18	2,57*	2,75	0,59*
Homosexualita	3,76	5,50*	4,85*	7,75*	3,99*
Potrat	2,09	5,49*	5,31	6,25*	4,16*
Rozvod	5,16	5,89*	5,65*	6,80*	1,64*
Euthanasie (ukončení života nevyлéčitelně nemocného)	3,98	5,43*	5,27	6,94*	2,96*
Sebevražda	2,84	2,89	3,41*	4,43*	1,59*
Prostituce	2,12	2,95*	3,17*	4,54*	2,42*
Vyhnout se placení jízdného ve veřejné dopravě	2,57	2,76*	2,86	3,52*	0,95*
Platit za služby v hotovosti a bez dokladu a vyhýbat se tak placení daní	-	2,38	3,36*	4,25*	1,87*
Provozovat příležitostný sex	-	2,87	3,50*	5,64*	2,77*
Vědecké experimenty na lidských zárodcích (embryích)	-	-	2,96	3,66*	0,70*
Genetická manipulace potravin	-	-	3,14	3,10	-0,04
Umělé oplodnění dárce nebo oplodnění ze zkumavky (IVF)	-	-	6,64	8,40*	1,76*
Trest smrti	-	-	5,57	6,19*	0,62*
Pohazování odpadků	1,90	1,75*	-	2,54	0,64*
Řízení pod vlivem alkoholu	1,54	1,47	-	1,64	0,10
Kouřit ve veřejných budovách	-	3,39	-	3,67	0,28*
Rychlá jízda v obci	-	2,23	-	3,53	1,30*
Vražda z politických důvodů	1,61	1,42*	-	2,24	0,63*
Pohlavní styk s nezletilým	1,48	1,54	-	1,90	0,42*
Koupit něco kradeného	1,97	-	-	3,96	1,99*
Ponechat si nalezené peníze	2,80	-	-	4,23	1,43*
Bitka s policií	5,21	-	-	3,04	-2,17*
Nenahlášení škody na zaparkovaném voze	3,45	-	-	3,53	0,08
Vyhrožování nestávkujícím dělníkům	4,84	-	-	2,48	-2,36*
Zabití v sebeobraně	6,92	-	-	7,63	0,71*

Tabulka zobrazuje průměrnou hodnotu odpovědi na jednotlivé položky na škále 1-10 ve všech dotazovaných letech. Barvy označují propad oproti předšlému roku (červenooranžová) nebo posun (zelená). Odstíny zelené pak vyjadřují kontinuitu růstu. * u čísla označuje statisticky významný (na hladině 0,05) rozdíl mezi průměry dvou po sobě jdoucích roků šetření. Posouzeno pomocí t-testu. Poslední sloupec ukazuje rozdíl mezi prvním a posledním měřením postoje. * opět označuje statisticky významný rozdíl na hladině 0,05.

Pokud se podíváme na hodnocení v průběhu času, pak u drtivé většiny položek došlo v posledním měření k nárůstu tolerance společností, přičemž u mnoha z nich se jedná o kontinuální nárůst od roku 1991, potažmo 1999. Pouze v několika případech došlo k poklesu ospravedlnitelnosti mezi šetřeními, přičemž polovina z těchto propadů není ani statisticky signifikantní. V tomto ohledu tak zaujme především propad v toleranci homosexuality a rozvodů v roce 2008 oproti roku 1999. Od roku 1999 byl třikrát navržen zákon o registrovaném partnerství. V případě Zemanovy vlády roku

2001 a návrhu Tat'ány Fischerové (a dalších 8 poslanců různých stran) z roku 2004, který vycházel z nepodaného návrhu vlády Vladimíra Špidly z téhož roku, neúspěšně. Poslanecký návrh z roku 2005 již však úspěšný byl a nový zákon č. 115/2006 Sb. Od 1. července 2006 zavedl registrované partnerství (Wintr 2013). Přijetí zákona logicky vyprovokovalo jeho odpůrce k větší aktivitě a mohlo tak paradoxně přispět k snížení tolerance. Svůj vliv mohl mít i prezident republiky Václav Klaus, který návrh zákona vetoval a ještě se v tomto období řadil mezi oblíbenější politiky, což dokumentují údaje Centra pro výzkum veřejného mínění (CVVM) o důvěře prezidentu, kterou mu v té době vyjadřovalo přes 70% obyvatel.

Rozdíl mezi prvním měřením a rokem 2014 je negativní pouze u tří položek, přičemž u genetické manipulace potravin se jedná o statisticky nevýznamný rozdíl a bitka s policií a vyhrožování nestávkujícím dělníkům bylo zahrnuto pouze v roce 1991. Ze zbylých, pozitivních posunů v hodnocení jsou jen dva případy statisticky nevýznamné. Na základě pouze těchto zjištění bychom mohli tvrdit, že společnost se stává čím dál liberálnější a tolerantnější. Ba co více, mohli bychom i tvrdit, že tu skutečně nastává úpadek morálky, rozpad hodnotového řádu, neexistence norem a že naše permissivní společnost trpí ošklivým virem. První polovina by byla pravdivá. Společnost vzhledem ke zvýšení tolerance skoro u všech forem jednání vykazuje rostoucí liberalitu názorů, toleranci „deviací“ a permissivitu. Se druhou částí již však souhlasit nemohu, a to z několika důvodů.

Zprv je velký rozdíl mezi tolerováním něčeho, co mně nebo někomu v mém okolí ubližuje a věcí, které se mě reálně nijak nemusí dotýkat a ohrožovat mě. Toto je jednou dimenzí relativity hodnocených jevů. Další dimenze relativity uvedu za pomoci příspěvku doktorky Lisy Wade na jejím sociologickém blogu The Society Pages. Lisa Wade komentuje grafy vývoje permissivity homosexuality a prostituce vybraných zemí ze Světových Studií Hodnot, které na svůj twitterový účet nahrál pedagog a blogger The Economist Will Wilkinson. Grafy ukazují rozdílný vývoj obou jevů. Zatímco u homosexuality je velký rozdíl (30% a více) mezi počátkem v roce 1981 a koncem v roce 2006 u všech zemí a trend je převážně lineární, u prostituce jsou rozdíly mezi krajními body v intervalu od 1 do 26%, přičemž křivky fluktuují. Wilkinson ze svých osobních webových stránek článek s komentáři ke grafům odstranil, budu proto vycházet z parafráze Lisy Wade. Rozdílnost v trendu se nabízí v několika vysvětleních. Především jde o kontrast mezi „děláním“ a „bytím“. Prostituce je aktivita, kterou člověk vykonává, homosexuálem naopak člověk je, nejedná se o jeho volbu. Dalším

vysvětlením může být vztažnost jednání na peníze. Peníze hýbou světem a pro spoustu lidí jsou prvním měřítkem hodnocení. Jako jedno z dalších vysvětlení je uveden marketing, respektive kampaně a mediální obraz daných témat. Zbylá vysvětlení již nejsou tak dobře aplikovatelné na široké spektrum jednání obsažených v baterii.

Druhý důvod, proč nemohu s tvrzením souhlasit je číselné vyjádření této relativity. Mezi nejméně ospravedlnitelným a nejvíce ospravedlnitelným jednáním je rozdíl 6,76 bodu, což je 67,6% nabízené škály a opravdu extrémní rozdíl. Pokud vezmeme pouze položky zahrnuté v roce 2008, byl by rozdíl 5,69 bodu, což je větší rozdíl, než 4,51 bodu z roku 2008. Mezi těmito krajními hodnotami jsou rozložena zbylá jednání. Jak už víme, pouze 8 z 32 položek má průměr vyšší než 5. Hodnoty těsně okolo 5 pak můžeme chápat jako „někdy ospravedlnitelné, někdy neospravedlnitelné“. Nízké průměrné hodnoty nemůžeme považovat za výraz přehnané a škodlivé permisivity. Tyto formy jednání nejsou společnostmi nebezpečně tolerovány. Stále jsou vnímány jako patologické a nežádoucí. Posledním důvodem je mírné zkreslení statistickými testy. V některých případech jsou sice rozdíly mezi prvním a posledním měřením nebo mezi po sobě jdoucími měřeními statisticky významné, reálně jsou ale vcelku malé a těsně nad hranicí statistické významnosti.

2.2.1.2 Baterie CVVM

Ve výzkumech CVVM byla respondentům položena otázka v tomto znění: *„Budu Vám postupně číst různé druhy lidského chování a Vy mi prosím řekněte, do jaké míry je považujete za morálně přijatelné. Odpovídejte pomocí karty, kde 1 znamená, že je nepovažujete za přijatelné za žádných okolností a 10 naopak, že jsou přijatelné podle Vás kdykoliv.“*

Nejvíce morálně přijatelnými druhy lidského chování jsou líbání na veřejnosti, opítí se z různých důvodů, využití známosti při jednání na úřadě, rozvod, sledování pornografie a nelegální stahování hudby a filmů z internetu. Naopak nejméně přijatelné je řídit pod mírným vlivem alkoholu, uvést nepřesvědčivé údaje v žádosti o sociální podporu, poprat se s policií a nehledat práci a žít jen z podpory a darů.

Z hlediska časového vývoje poskytují výsledky CVVM střídmejší posun v hodnocení, než je tomu u EVS. Jelikož jsem sám data neanalyzoval, vyšel jsem z pojetí uvedeného ve výzkumné zprávě z dubna 2015 a to tak, že za statisticky významný rozdíl považujeme změnu o 0,3 bodu a více. Z 26 položek došlo v roce 2015

v 20 případech k pozitivnímu posunu oproti roku 2005, přičemž u 14 z nich většinu než 0,3 bodu. Zajímavá je přitom vysoká tolerance sledování pornografie a nelegálního stahování, tedy aktuálních témat, která se v EVS nevyskytují. Posun u mnoha položek však není lineárního charakteru. Tyto výsledky ukazují mírný nárůst tolerance, ale ne tak významný, jako tomu bylo u dat EVS. Autor tiskové zprávy CVVM docent Milan Tuček situaci komentuje tak, že „morální postoje veřejnosti zůstávají od roku 2005, kdy byla otázka položena poprvé, téměř beze změny“ (2015: 3).

	2005	2007	2008	2012	2015	Rozdíl 1. měření a 2015
Řídit pod mírným vlivem alkoholu	2,37	2,42	2,37	2,33	2,37	0
Uvést nepravdivé údaje v žádosti o sociální podporu	2,69	2,72	2,57	2,59	2,66	-0,03
Poprat se s policií	2,66	2,72	2,86	2,90	2,68	0,02
Nehledat práci a žít jen z podpory a darů	2,51	2,58	2,51	2,47	2,74	0,23
Zaměstnávat lidi načerno a neplatit za ně daně a odvody státu	3,09	3,24	3,11	3,18	3,23	0,14
Vzít úplatek	3,52	3,39	3,54	3,39	3,31	-0,21
Být nevěrná manželovi	3,06	3,75	3,31	3,38	3,70	0,64
Kouřit marihuanu nebo hašiš	2,80	2,89	3,26	3,54	3,73	0,93
Koupit něco kradeného	3,47	3,81	3,64	3,97	3,83	0,36
Být nevěrný manželce	3,24	3,76	3,42	3,49	3,85	0,61
Dát úplatek	4,09	4,08	4,12	3,86	3,90	-0,19
Nepřiznat všechny příjmy či majetek při placení daní	4,12	4,41	4,16	4,37	3,90	-0,22
Jet načerno ve vlaku, autobuse, tramvaji či metru	3,65	4,04	3,91	3,93	4,02	0,37
Nechat si nalezené peníze	4,18	4,38	4,14	4,58	4,21	0,03
Lhát pro svůj prospěch	4,26	4,52	4,59	4,45	4,47	0,21
Zabít zloděje při ochraně svého majetku	4,66	5,08	5,18	5,33	4,99	0,33
Hrát karty o peníze	4,15	4,43	4,57	5,31	5,21	1,06
Ukončit život nevléčitelně nemocného (euthanasie)	5,07	5,26	5,43	5,66	5,39	0,32
Zabít v sebeobraně	4,90	5,43	5,64	5,52	5,44	0,54
Stahovat nelegálně hudbu, filmy z internetu	-	-	-	5,43	5,54	-0,11
Sledovat pornografii	-	-	-	5,94	5,56	0,38
Rozvést se	4,86	5,76	5,52	5,68	5,81	0,95
Využít známosti při jednání na úřadě	5,98	6,44	6,26	6,10	6,19	0,21
Ze žalu se opít	5,38	6,07	6,09	6,17	6,73	1,35
Z radosti se opít	5,70	6,28	6,37	6,46	6,93	1,23
Líbat se na veřejnosti	6,63	7,34	7,19	7,60	7,72	1,09

Tabulka zobrazuje průměrnou hodnotu odpovědi na jednotlivé položky na škále 1-10 ve všech dotazovaných letech. Žlutá barva označuje statisticky významný posun (tj. o 0,3 a více) oproti předešlému roku.. Poslední sloupec ukazuje rozdíl mezi prvním a posledním měřením postoje. Světle oranžová barva opět označuje statisticky významný rozdíl (tj. 0,3 a více)

To, proč nejsou rozdíly mezi jednotlivými měřeními větší, je z velké části dáno vyšší frekvencí dotazování a kratším intervalem. Zatímco u EVS máme 4 šetření mezi lety 1991 až 2014, u CVVM je to 5 šetření v období 2005 až 2015, tedy v méně než polovičním intervalu oproti EVS. Pokud se podíváme na položky, které jsou v obou

výzkumech obsahově stejné, u lehce nadpoloviční většiny uvidíme rozdíl větší než 0,3 bodu. Jelikož obě šetření od sebe dělilo pouze pár měsíců, neměl by mít měsíc dotazování na výsledky vliv a rozdíly vysvětlovat. Jako vysvětlení se nabízí odlišná metoda sběru dat, díky níž jsou šetření CVVM reprezentativní pro českou populaci a můj výzkum je reprezentativní pro českou online populaci, která se svou strukturou mírně odlišuje. Zaprvé ale nejsou rozdíly všude statisticky významné a zadruhé ty významné neukazují jeden trend, tedy například to, že by online populace byla celkově více nebo méně tolerantní. Rozdílnost hodnot na obě strany a téměř polovina nevýznamných rozdílů zvyšuje reliabilitu výsledků z online šetření a výrazně neodporuje možnosti srovnávat online výzkum z roku 2014 s původními šetřeními EVS. Nelze opomenout také fakt, že formulace otázky i některých druhů jednání se u výzkumů EVS a CVVM liší, což se samozřejmě do odpovědí může promítnout. Ospravedlnitelnost a morální přijatelnost si každý může vyložit trochu odlišně.

	EVS 2014	CVVM 2015	Rozdíl
Rozvod	6,80	5,81	-0,99
Eutanazie	6,94	5,39	-1,55
Lhaní ve vlastní prospěch	4,46	4,47	0,01
Jízda načerno	3,52	4,02	0,50
Koupit kradené	3,96	3,83	-0,13
Nevěra	3,96	3,78	-0,18
Drogy	3,39	3,73	0,34
Přijmout úplatek	2,75	3,31	0,56
Šidit na daních	3,21	3,23	0,02
Bitka s policií	3,04	2,68	-0,36
Podpora neprávem	2,71	2,66	-0,05
Řízení pod vlivem	1,64	2,37	0,73

Tabulka zobrazuje průměrnou hodnotu odpovědi u obdobných položek z šetření EVS 2014 a CVVM 2015 a rozdíl mezi těmito hodnotami.

CVVM se mimo baterie morální přijatelnosti věnuje zvláště tématům homosexuality, eutanazie, interrupce a trestu smrti. Mezi koncovými body měření postojů k právům homosexuálů je patrný významný posun k větší svolnosti. Mezi těmito body hodnoty sice mírně kolísají, ale jinak jsou vcelku konstantní. Největší skok v toleranci práva na registrované partnerství a zároveň i nejvyšší hodnotu zaznamenal rok 2008, což trochu odporuje propadu u EVS v tomto roce, ale data neposkytují informaci o období před rokem 2005, takže není možné srovnání za stejný interval. Nicméně nám data napovídají, že nárůst tolerance mezi lety 2008 a 2014 šel ruku v ruce

především s rostoucím přiznáváním práv na sňatek a adopci, tedy posledními nenaplněnými požadavky na rovnoprávnost s heterosexuálními páry. Pokud jde o toleranci interrupce, její vrchol se nachází opět v roce 2008 a dále klesá, což je opačný trend, než jaký lidé vyjádřili v EVS. Názory na eutanazii jsou vcelku konstantní na rozdíl od EVS. Je zajímavé, jak se v těchto případech výsledky dvou časových řad odlišují.

Právo	2005	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Uzavřít registrované partnerství	61%	69%	75%	73%	72%	72%	75%	72%	73%
Uzavřít sňatek	38%	36%	38%	47%	49%	45%	51%	51%	45%
Adoptovat děti	19%	22%	23%	27%	29%	33%	37%	34%	

Tabulka zobrazuje souhlasné odpovědi (rozhodně ano + spíše ano)

	2007	2008	2009	2010	2011	2013	2014
Eutanazie	58%	62%	62%	61%	64%	67%	64%

Tabulka zobrazuje souhlasné odpovědi (rozhodně ano + spíše ano)

	1990	1992	1995	1998	2005	2007	2008	2009	2010	2011	2013	2014
Žena má právo rozhodnout o interrupci	60%	64%	63%	67%	70%	72%	75%	73%	70%	69%	69%	67%
Interrupci zakázat	5%	3%	3%	4%	2%	1%	1%	2%	3%	3%	2%	2%

2.2.2 Skupiny jednání

Baterie z mého výzkumu obsahuje velké množství druhů jednání. S takovým množstvím by se v další analýze pracovalo obtížně, protože bychom získali velké množství výstupů s menší provázaností. Redukce počtu položek sama o sobě přinese zajímavá zjištění. První zredukování tkví ve vyřazení všech jednání, která se neobjevila v šetření z roku 2008. Předpokládám, že v budoucí vlně budou obsaženy téměř všechny otázky z roku 2008 a již dříve vyřazené se nevrátí.

K dalšímu snížení počtu proměnných využiji faktorovou analýzu, pomocí které zjistíme, které proměnné patří statisticky k sobě, tedy které druhy jednání lidé vidí

pospolu. Dosavadní manifestní proměnné tak nahradíme menším počtem latentních proměnných, které za nimi stojí. Nově vzniklé proměnné použiji v dalších analýzách.

Prvotní řešení faktorové analýzy vypočtené metodou hlavních komponent na všech položkách navrhovalo užití až 5 faktorů. Poslední faktor byl však tvořen pouze genetickou manipulací potravin a odjetím autem z legrace. Při fixním určení 4 faktorů se položky ne zcela vhodně zařadily do jiných faktorů, proto jsem se je rozhodl z další analýzy vyřadit. Též jsem z analýzy vyřadil sebevraždu, protože její faktorová zátěž (korelace s faktorem) byla obdobná u více faktorů a celkově nízká. Kaiser-Meyer Olkinova míra (KMO) prvního řešení byla 0,857 při maximu 1, což je dobrý výsledek. Jednotlivé položky jsou dostatečně provázané a vhodné pro extrakci faktorů.

Mimo to jsou splněny i požadavky na stejně dlouho škálu proměnných a její dostatečnou délku. Velikost souboru 500 případů je pro užití faktorové analýzy též dostatečná. Různá pravidla pro minimální velikost vzorku se pohybují od 100 do 500 případů. Comrey a Lee (1992) hodnotí 100 případů jako slabý vzorek a 500 jako velmi dobrý. Pravidla založená na poměru případů a položek v nepřísnějším případě požadují poměr 20:1 (Hair, Anderson, Tatham a Black 1995). Při práci s 17 položkami je i toto doporučení splněno.

Druhé a konečné řešení bylo pro užití faktorové analýzy stejně vhodné, když KMO nabyla hodnoty 0,849. Kaiserovo pravidlo o extrakci faktorů doporučilo užití 4 faktorů, které vyčerpávají a vysvětlují 55,4% rozptylu proměnných. Rotované řešení metodou Varimax poskytlo vcelku jasnou informaci o tom, které položky sytí jaké faktory, tedy jaké typy jednání se shlukují k sobě do jedné skupiny.

První skupina je tvořena šizením na daních, jízdou načerno, vyhýbání se placení daní, přijetím úplatku, pobírám podpory neprávem a lhaním ve vlastním zájmu. Ve všech případech se jedná o jednání, jehož cílem je vlastní obohacení se nebo prospěch. Jedná se o výsledky lidských vlastností a jejich racionální volbu. Témata jsou přitom ve společnosti aktuální, troufnu si říct, od nepaměti, jelikož podvody tu vždy byly a budou. Pro tento faktor užiji pojmenování **Občanská morálka**.

Druhá skupina je tvořena provozováním příležitostného sexu, poměrem v manželství, prostitucí a užíváním drog. Podstata tohoto faktoru je spojena se sexualitou, respektive sexuální svobodou bez větších závazků a akceptování pravidel s vlastním požitkem. Zde použiji označení **Sexuální požitek**.

Ve třetí skupině se nachází homosexualita, umělé oplodnění dárce a rozvod. Všechna tato témata jsou relativně nová a aktuální od 70. let či později. Jedná se o

ohrožení tradiční křesťanské rodiny takové, jakou ji známe z „dávné“ minulosti. V tomto případě tedy užijí označení **Rodinné hrozby**.

V poslední, ale určitě ne nezajímavé skupině najdeme trest smrti, eutanazii, potrat a vědecké experimenty na lidských zárodcích. I zde, stejně jako u všech předchozích faktorů, výsledek dobře reflektuje informace z teoretické části. Všechna tato jednání totiž spadají pod křesťanskou, nejvíce katolickou bioetiku. Proto nebude nikterak překvapivé, když faktor pojmenuji **Bioetika**.

Rotované řešení FA

	Komponenty			
	1	2	3	4
Šít na daních, když je příležitost	,778	,126	-,066	,116
Vyhnout se placení jízdného ve veřejné dopravě	,747	,212	,080	-,088
Platit za služby v hotovosti a bez dokladu a vyhýbat se tak placení daní	,732	,107	,064	,126
Přijmout od někoho úplatek za výkon svých povinností	,701	,135	-,080	,073
Požadovat státní podporu a nemít na ni nárok	,681	,070	,064	-,036
Lhát ve vlastním zájmu	,531	,344	,169	,077
Provozovat příležitostný sex	,171	,721	,191	,109
Jako ženatý / vdaná mít milostný poměr	,139	,692	-,022	,040
Prostituce	,196	,675	,094	,221
Užívat drogy, např. marihuanu nebo hašiš	,299	,532	,241	-,068
Homosexualita	,008	,077	,834	-,079
Umělé oplodnění dárce nebo oplodnění ze zkumavky	,071	,022	,746	,270
Rozvod	,029	,304	,611	,199
Trest smrti	,079	-,085	-,012	,774
Euthanasie	,084	,091	,380	,682
Potrat	-,013	,167	,417	,600
Vědecké experimenty na lidských zárodcích	,030	,327	-,038	,559

Tabulka zobrazuje faktorové zátěže rotovaného řešení FA. Barevně jsou vyznačeny nejvyšší faktorové zátěže položek.

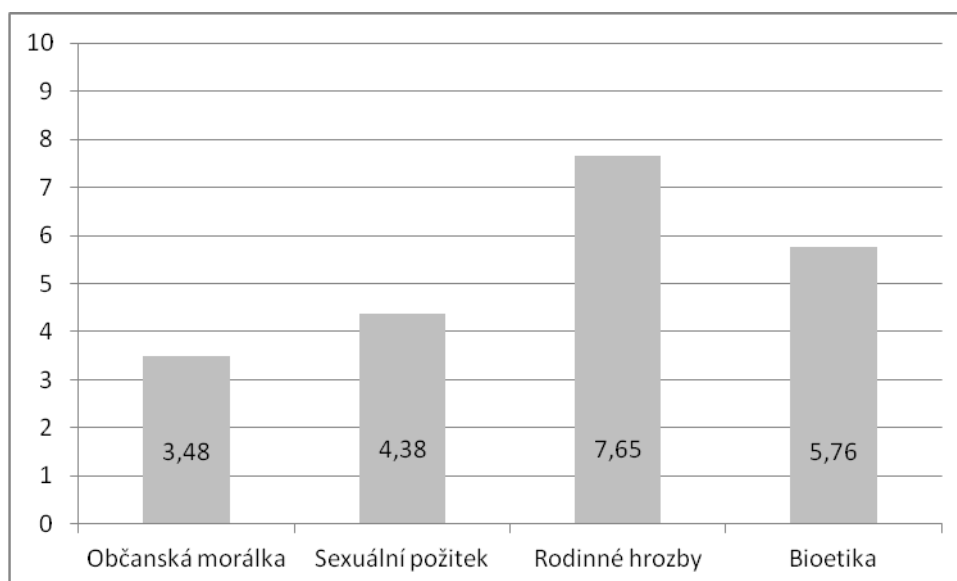
Lucie Vidovičová (2010) prováděla faktorovou analýzu na datech z roku 2008 a vyextrahovala 3 faktory s KMO=0,885 vysvětlující 61,9% rozptylu. První faktor byl sycen v podstatě stejnými položkami (článek neobsahuje zařazení všech položek, pouze zmiňuje vybrané) a Vidovičová pro něj užila pojmenování Občanská morálka, zde jsem se při svém pojmenování inspiroval, jelikož se nejedná o první užití tohoto spojení. Jádrem druhého faktoru byly položky, které tvoří můj třetí faktor. Vidovičová užila pojmenování Tolerance a vysvětlila je jako v současnosti „moderní“ nebo „normální“. V posledním faktoru se vyskytovaly jevy jako trest smrti a experimenty na embryích, které tvoří můj čtvrtý faktor, ale také třeba genetická manipulace potravin. Zde je použit široký název Moderní rizika. O položkách tvořící můj druhý faktor a některých dalších

Vidovičová mlčí, ale v souvislosti s Tolerancí se též zmiňuje o ohrožení tradiční rodiny, proto je pravděpodobné, že se některé položky mého Sexuálního požitku zařadily tam. Je však zřejmé, že výsledky nejsou úplně stejné stejně tak jako sycení jednotlivých faktorů. Zkusil jsem provést na svých datech extrakci tří faktorů, ve které došlo ke sloučení mého druhého a třetího faktoru. Toto řešení však nepovažuji za ideální, protože není vysvětleno ani 50% rozptylu a faktorové zátěže sloučeného Sexuálního požitku jsou nejnižší a některé těsně nad hranicí statistické významnosti.

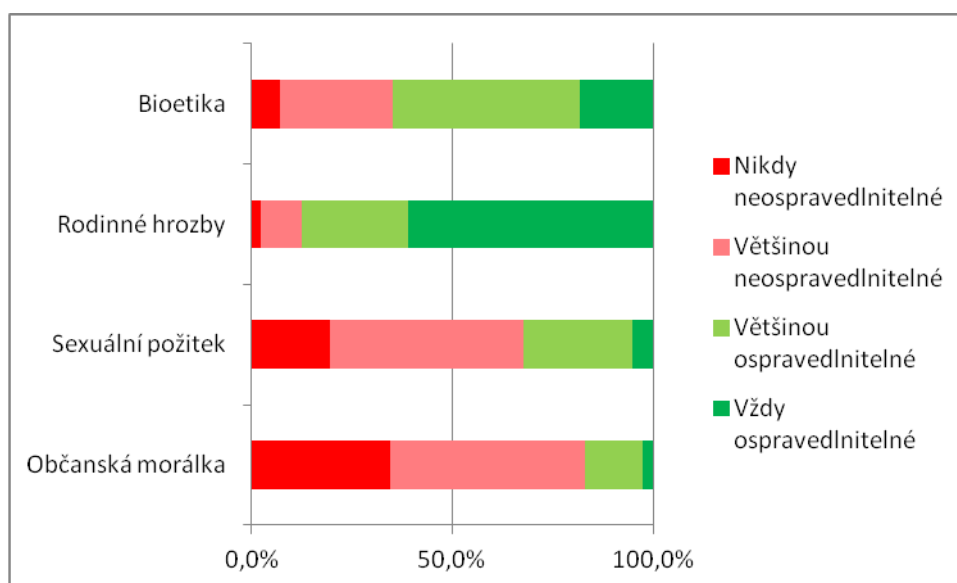
Faktorovou analýzu aplikoval na data EVS též Loek Halman (1995) a to konkrétně na šetření z roku 1991. Halman vyextrahoval pouze 2 faktory a to Občanskou morálku (Civic morality) a Toleranci (Permissiveness). Tohoto pojmenování následně užila i Vidovičová a v případě Občanské morálky i já. Sycení faktorů tedy též není v letech 1991 a 2008 stejné. Do určité míry je to dáno obměnou položek, kdy 6 bylo vyřazeno a 4 nové přidány. Já v tom vidím i určitou diverzifikaci ve vnímání jednání společností, kdy dochází k pomalému rozpadu do více konzistentních skupin.

I CVVM využilo na svou baterii z roku 2015 faktorovou analýzu a výsledky přinesly rozdělení do 5 skupin. Amorální, korupční či trestné jednání bylo tvořeno úplatky, prací načerno, lhaním, okrádáním na daních a využíváním známostí. Míra benevolence k lidským pokleskům se skládala z opíjení se, líbání se na veřejnosti, sledování pornografie, hraní karet o peníze a kouření marihuany. V Asociálním jednání se slučovalo žití z podpory, uvádění nepravdivých údajů v žádosti o podporu, praní se s policií, řízení pod vlivem alkoholu a jízda načerno. Předposlední faktor pak byl tvořen nevěrou a rozvodem a poslední zabitím v sebeobraně, při ochraně majetku a eutanazií. Výsledky samozřejmě není možné moc porovnávat, protože jednotlivé baterie se od sebe obsahově liší, nicméně můžeme pozorovat podobné shlukování některých jevů. Občanská morálka, respektive stejné položky z obou šetření, se zde rozpadla do dvou skupin Amorálního, korupčního či trestného jednání a Asociálního jednání.

Z položek tvořících jednotlivé faktory jsem vytvořil průměrovou škálu (index). Reliabilita jednotlivých škál měřená pomocí Cronbachova alfa je 0,81; 0,70; 0,66 a 0,65. Česká společnost je nejvíce permisivní v otázce rodinných hrozeb s průměrnou hodnotou 7,65. To jen potvrzuje to, že tradiční křesťanská rodina, kterou je potřeba udržet za každou cenu i na úkor vlastní svobody, již není ve společnosti vnímána jako povinnost. Dále následují bioetická témata a sexuální požitek. Nejméně jsou lidé tolerantní k různým formám podvodů.

Hodnoty nově vytvořených intervalových proměnných jsem překódoval do 4 kategorií po 2,5 bodech. Zatímco témata občanské morálky lidé vnímají v drtivé většině jako nikdy nebo většinou neospravedlnitelné, k rodinným hrozbám jsou velmi permissivní a v převážné většině by je tolerovali vždy. Bioetická témata jsou většinou ospravedlnitelná, ale sexuální požitky většinou neospravedlnitelné. Tyto výsledky dělí jednání do dvou skupin: netolerovaných prohřešků proti morálce a tolerovaných projevů lidské svobody nebo přirozenosti.

	Občanská morálka	Sexuální požitek	Rodinné hrozby	Bioetika
Nikdy neospravedlnitelné	34,6%	19,6%	2,2%	7,2%
Většinou neospravedlnitelné	48,4%	48,0%	10,2%	28,0%
Většinou ospravedlnitelné	14,4%	27,2%	26,7%	46,6%
Vždy ospravedlnitelné	2,6%	5,2%	60,9%	18,2%

2.2.3 Strážci tradiční morálky?

Pokud někteří lidé mluví o demoralizaci společnosti, kde nefunguje hodnotový řád a „hříchy“ jsou tolerovány, bylo by pokrytecké, kdyby se v tomto duchu sami řídili. Aby někdo mohl tvrdit, že je něco špatně, musí logicky existovat nějaký kontrast v podobě dobra. Permisivní společnost vznikla i díky sekularizaci společnosti. Svým smýšlením se odklonila od křesťanské morálky a také hodnot předávaných z generací předků. Hlavními strážci morálky by tak měli být ti, kteří se hlásí k víře a ve svém životě by se měli inspirovat učením náboženství. Mimo to se ještě podívám na vliv rodičovství na míru permisivity.

Česká společnost stejně jako většina světa zažila v posledních dvaceti letech úbytek věřících. Největší odliv věřících samozřejmě zažila největší římskokatolická církev. O podobnou část svých oveček přišly i liberálnější Církev československá husitská a Českobratrská církev evangelická. Dle výsledků ze sčítání lidu z ČSÚ se celkově nyní k víře hlásí o skoro 2,5 milionu lidí méně než před 20 lety, přičemž okolo 700 000 se nehlásí k žádné konkrétní církvi nebo náboženské společnosti. Věřící tvoří v České republice přibližně pětinu populace a obdobně je tomu i v mém datovém souboru.

	1991	2001	2011
Církev československá husitská	178 036	99 103	39 229
Církev římskokatolická	4 021 385	2 740 780	1 082 463
Českobratrská církev evangelická	203 996	117 212	51 858
Věřící celkem	4 523 734	3 288 088	2 168 952

V hodnocení občanské morálky a sexuálních požitků se věřící od nevěřících statisticky významně neliší. Pearsonův korelační koeficient (r) je pak u občanské morálky 0,041 a sexuálních požitků 0,062. Na zjištění se dá nahlížet různými způsoby. Můžeme jej považovat za opodstatněné, protože se jedná o taková jednání, která ani nevěřící nemohou jednoduše tolerovat. Nebo bychom také mohli říct, že se nejedná o

nábožensky tak velká témata, aby se do nich víra promítla. Na druhou stranu sedmé přikázání Desatera zní „Nepokradeš“ a občanská morálka slučuje chování, která se jako okrádání chápat dají. Šesté přikázání pak zní „Nesesmilníš“, což se jistě neslučuje s mimomanželským poměrem a ani příležitostný sex není zrovna ctností dle křesťanství. V hodnocení samotné nevěry vyšel dvouvýběrový t-test statisticky nevýznamný (3,55 ku 4,03), takže věřící i nevěřící ji tolerují ve stejné míře. Obdobně je tomu u dalších položek. Otestoval jsem 18 těch, které jsem považoval za nejvíce v křesťanské morálce zahrnuté. U rovné poloviny byly rozdíly nevýznamné. Šetření CVVM o důležitosti hodnot z června 2014 ukazuje, že žít dle náboženských zásad spadá až na samý konec žebříčku (33. místo z 34 hodnot). V otázce rodinných hrozeb ($r=0,157$) a bioetiky ($r=0,264$) již statisticky významné rozdíly nalezneme. Permisivnější přístup mají nevěřící.

	Občanská morálka	Sexuální požitek	Rodinné hrozby	Bioetika
Věřící	3,26	4,16	6,98*	4,68*
Nevěřící	3,53	4,43	7,80*	6,05*

Tabulka zobrazuje průměrnou hodnotu odpovědi. * označuje statisticky významný rozdíl

Při prozkoumávání vybraných druhů jednání jsem si povšiml vcelku nenápadné zajímavosti. Rozdíly u homosexuality a umělého oplodnění dárce jsou významné pouze na 95% hladině významnosti a u homosexuality vypočtená statistická významnost přesahuje hodnotu 0,03. Průměrné hodnoty jsou u homosexuality 7,10 a 7,81, u umělého oplodnění pak 7,87 a 8,56. Hodnota Pearsonova korelačního koeficientu ($r=0,1$) je u homosexuality sice ještě statisticky významná, ale síla vztahu je přesně na hranici žádný-nízký, což je v podstatě neexistující vztah. U umělého oplodnění je situace podobná ($r=0,119$). Chí-kvadrát test o nezávislosti znaků ani statisticky významný nevyšel. Protože ale z důvodu nízkého počtu věřících a mnoha kategorií třídění a tedy ne zcela vhodné podobě proměnné nebyl splněn předpoklad minimálně 20% polí s očekávanou četností menší než 5, vytvořil jsem z proměnných sloučením hodnot jednoduché dichotomie. Rozdíly v odpovědích nepřesáhly 10%, které by vyloučily působení náhody. Toto považuji za zajímavé zjištění, protože se obecně má za to, že jsou tato jednání „nekřesťanská“. Je však potřeba zmínit, že samotní reprezentanti katolické církve v posledních letech demonstrovali liberálnější přístup k otázkám lidské sexuality nebo antikoncepci. To jen dokazuje, že taková instituce,

jako je církev, byla nucena reagovat na modernizační trendy a permissivní vývoj společnosti. Pokud tedy sama církev liberalizuje svá měřítka a věřící neprojevují tak výraznou tendenci k menší toleranci, není úplně na místě obviňovat společnost z patologického vývoje.

	Homosexualita		Umělé oplodnění	
	Věřící	Nevěřící	Věřící	Nevěřící
Neospravedlnitelné	31,2%	23,7%	17,7%	11,9%
Ospravedlnitelné	68,8%	76,3%	82,3%	88,1%

Tabulka zobrazuje sloupcová procenta.

Rodičovství jako takové se do míry permissivity promítá zcela opačně než deklarovaná víra. Zatímco rodinné hrozby ($r=0,086$) a bioetická témata ($r=0,050$) tolerují rodiče i nerodiče ve stejné míře, u občanské morálky ($r=0,106$) a sexuálních požitků ($r=0,162$) se ve svém hodnocení mírně rozcházejí. Dalo by se tvrdit, že rodiče jsou méně tolerantní z ochranných a výchovných důvodů. V obou rozdílných faktorech se totiž nachází ty typy jednání, před kterými se rodiče běžně své děti snaží ochránit a zároveň je vychovat tak, aby je sami neprovozovali, tedy například aby nepodváděly, nebraly drogy a nebyly promiskuitní.

	Občanská morálka	Sexuální požitek	Rodinné hrozby	Bioetika
Má dítě	3,34*	4,13*	7,52	5,68
Nemá dítě	3,71*	4,76*	7,86	5,88

Tabulka zobrazuje průměrnou hodnotu odpovědi. * označuje statisticky významný rozdíl

Při práci s rodičovstvím však nelze opomenout věk. U mladších lidí (18-44 let) se rodičovství promítá jen do hodnocení sexuálních požitků a to na hranici statistické významnosti. U starších lidí (45 let a více) se rodičovství do míry permissivity nepromítá vůbec. Naopak velké rozdíly jsou mezi mladšími a staršími rodiči, kdy mladší jsou výrazně tolerantnější u občanské morálky, sexuálních požitků i rodinných hrozeb.

V akademické obci se vede diskuze o tom, jak se proměňují postoje v průběhu života. Nepochází k jednoznačné shodě, zda dochází k upevnění hodnot nebo jejich relativizaci. Nejpravděpodobnější se zdá tvrzení, že lidé si v průběhu celého života udržují určitý konsenzus ve svém základním hodnocení, ale především v prvních fázích dospělosti dochází k vývoji osobnosti (Kogan 1990 v Atchley 1997). Morálka

v průběhu života prochází jistým vývojem a zároveň je kulturně relativní a proměnlivá v důsledku působení společnosti. Prakticky to znamená, že je v každé další generaci stejná věková kohorta permissivnější, než byla v předešlé a zároveň míra tolerance u jedné generace s tím, jak stárne, klesá (srovnej s Vidovičová 2010: 22-23).

	Mladší		Starší		Mladší rodiče	Starší rodiče
	Má dítě	Nemá dítě	Má dítě	Nemá dítě		
Občanská morálka	3,75	3,78	2,80	2,75	3,75*	2,80*
Sexuální požitok	4,38*	4,79*	3,81	4,42	4,38*	3,81*
Rodinné hrozby	7,74	7,79	7,24	7,57	7,73*	7,24*
Bioetika	5,64	5,92	5,74	5,41	5,64	5,74

Tabulka zobrazuje průměrnou hodnotu odpovědi. * označuje statisticky významný rozdíl

2.2.4 Sociodemografické předpoklady permisivity

2.2.4.1 Pohlaví

Obecně se má za to, že ženy jsou v životě v mnoha společenských otázkách tolerantnější. Oproti mužům jsou více orientovány na vztahy a city, ale díky tomu jsou také zranitelnější, opatrnější, hůře reagují na stresové situace a snaží se vyhnout poškození (Lippa 2009). Podle Simona Barona-Cohana (2003 v Lippa 2009) jsou ženy empatizátory a sociální citění je jim vlastní. Oproti mužům na věci nahlízejí spíše v souvislostech s ostatními.

U permisivity občanské morálky se vliv pohlaví neprojevuje ($r=0,026$). Za zmínku však stojí vývoj od roku 2008, který je vzhledem k obdobnému sycení možné srovnat. Zatímco dnes jsou tolerantnější ženy, v roce 2008 to byli muži (srovnej s Vidovičová 2010). Hodnota se mezi lety změnila u žen o dvojnásobek změny u mužů. U bioetiky ($r=-0,105$) mírný rozdíl existuje, ale je dán především větší tolerancí mužů k trestu smrti. Muži jsou tolerantnější i k sexuálním požitkům ($r=-0,132$), což je výsledkem hlavně výrazně otevřenějšího postoje k prostituci. Příčinou je sexistický paternalismus, kdy je v drtivé většině případů muž nadřazen ženě, jejichž placených sexuálních služeb využívá. Ženy prostituci netolerují, jelikož pro ně může být degradací ženské důstojnosti a zneužití muži, kteří by je měli ochraňovat. Zajímavé je, že na nevěru a příležitostný sex se muži i ženy koukají stejně. Ve společnosti je přitom odvěká nelichotivá představa o mužském sexuálním chování. Sexuologové Jaroslav

Zvěřina a Petr Weiss ve svých výzkumech zjistili, že se výrazně větší procento mužů k nevěře přiznalo. Zároveň ale dodávají, že ženy nemají tendenci takové chování přiznávat ve stejné míře jako muži, takže reálné procento je vyšší. Zatímco ženy mají strach z hodnocení společností, pro muže takové přiznání může být částečně úspěchem. Dle Zvěřiny s Weissem se ve skutečnosti o až tak velký rozdíl nejedná a nevěra se v rámci pohlaví liší hlavně svým charakterem, kdy muži udržují krátkodobé vztahy s více ženami, zatímco ženy mají se svými milenci dlouhodobé vztahy.

Kde jsou ženy permissivnější, to jsou rodinné hrozby ($r=0,225$). Významný rozdíl je jak v toleranci homosexuality, tak rozvodu a umělého oplodnění. Vysvětlení najdeme genderovou optikou. Domácí násilí nebo jiné projevy moci a majetnictví jsou v manželství častější ze strany mužů. V dobách, kdy nebyl rozvod ve společnosti přijímán zrovna přívětivě a částečně člověka stigmatizoval jako neúspěšného partnera, musely ženy v nevyhovujících manželstvích zůstat. I v dnešní době mnoho žen v manželství zůstává ze strachu nebo kvůli zabezpečení a dětem. Veřejná akceptace rozvodu však dala ženám možnost úprku z nevyhovujících svazků. I pokud tuto možnost nevyužijí, mohou k ní být tolerantnější. Ženy jakožto matky potřebují k otěhotnění mužský genetický materiál, který ne vždy může být z důvodu absence partnera dostupný. Samotná žena si dítě může pořídit, pro samotného muže jde především možnost adopce. V posledních letech též roste podíl impotentních mužů, pro které je jejich schopnost plodit děti velmi citlivým tématem. U páru s impotentním mužem se tak nabízí možnost umělého oplodnění, aby dítě mělo alespoň geny matky. Pro muže však taková situace znamená ztrátu mužnosti. Homosexualita je ve společnosti (chybně) vnímána především jako vztah dvou mužů, který tak muži vnímají osobněji než ženy, které ke gayům takové předsudky nemají. Ještě dodám, že tolerance faktoru, jehož jádrem byly v roce 2008 položky tvořící můj sexuální požitek a rodinné vazby, byla u mužů a žen totožná (srovnej s Vidovičová 2010).

	Občanská morálka	Sexuální požitek	Rodinné hrozby	Bioetika
Muži	3,44	4,62*	7,23*	5,96*
Ženy	3,53	4,12*	8,10*	5,55*

2.2.4.2 Věk

Jelikož se generačním a věkovým souvislostem morálky dostatečně věnovala Vidovičová (2010) na datech z roku 2008, do zkoumání věku, který přináší obdobné výsledky nastíněné v části o rodičovství, se obsáhleji pouštět nebudu a provedu jen základní posouzení. Jediným faktorem, ve kterém se nepromítá vliv věku je bioetika (Kendallův koeficient pořadové korelace $\tau = -0,048$), což je celkem zajímavé vzhledem k tomu, že se jedná o moderní morální rizika, u nichž se všeobecně má za to, že je budou starší obtížněji přijímat. Rodinné hrozby ($\tau = -0,124$) jsou jasným ukazatelem kontrastu mezi nejmladší a nejstarší generací. Tolerance k sexuálním požitekům ($\tau = -0,142$) významně klesá až u čtyřicátníků a padesátníků, tedy v období, kdy většina lidí začne toužit po klidném bezstarostném rodinném životě s hlavním cílem být rodičem a v níž zároveň začíná upadat sexuální aktivita. Permisivita aktů občanské morálky ($\tau = -0,249$) jako jediná významně klesá po celou fázi života. Rozdíl mezi nejmladší a nejstarší kategorií je zde největší. Dle všech předpokladů můžeme sledovat snižující se ospravedlnitelnost všech druhů jednání s rostoucím věkem s výjimkou středních kategorií u bioetiky, kde se však nejedná o podstatné rozdíly.

	Občanská morálka	Sexuální požitek	Rodinné hrozby	Bioetika
18-29 let	4,10	4,76	7,96	5,84
30-44 let	3,52	4,46	7,68	5,74
45-59 let	2,96	3,94	7,43	5,90
60 a více let	2,37	3,69	6,85	5,20

2.2.4.3 Vzdělání, status, politická orientace, bydliště a rodinný stav

Vzdělání statisticky významně nekoreluje (τ) s žádným faktorem a můžeme tedy zamítnout existenci vztahu mezi vzděláním a mírou permisivity, což je pro mě mírně nečekané, protože v některých případech jsem existenci ať už pozitivního, nebo negativního vztahu očekával. Stejně tak analýza rozptylu (ANOVA) neprokázala rozdíl v míře permisivity byť jen třeba v jednom faktoru a mezi dvěma kategoriemi. Sečtělост a rozhled, který bychom mohli přisuzovat vzdělanějším lidem, se buď vůbec neprojevuje, anebo se projevuje dvojím způsobem, který se ve výsledném hodnocení vykrátí.

	Občanská morálka	Sexuální požitek	Rodinné hrozby	Bioetika
ZŠ	3,59	4,84	8,36	6,00
SŠ bez maturity	3,27	4,29	7,31	5,70
SŠ s maturitou	3,54	4,30	7,68	5,71
VŠ	3,53	4,52	7,73	5,88

Subjektivní zařazení se do společenské třídy též s žádným faktorem nekoreluje (tau). ANOVA opět neodhalila žádný rozdíl v hodnocení tříd. Osobní čistý měsíční příjem sice statisticky významně koreluje s občanskou morálkou (negativně) a sexuálním požitkem (pozitivně), ale síla vztahu nedosahuje ani na slabou, tudíž věcně žádný vztah neexistuje. V roce 2008 se ekonomická situace do míry permisivity promítala více. Dalším pro mě zajímavým zjištěním je to, že žádný faktor nekoreluje (r) ani s levicovo-pravicovou orientací respondenta. Jednotlivé politické strany umístěné na levo-pravém spektru se přitom od sebe často ve svých ideologiích liší a jejich voliči mají rozdílný profil.

	Občanská morálka	Sexuální požitek	Rodinné hrozby	Bioetika
Nižší třída	3,58	4,43	7,65	5,88
Střední třída	3,50	4,33	7,69	5,71
Vyšší třída	3,10	4,62	7,61	5,76

Pokud jde o velikost sídla nebo region bydliště, ani jedno nemá na míru permisivity vliv. Můžeme tedy zamítnout případné úvahy o tom, že by se v rámci krajů či regionů v České republice nějak lišila tolerance. Hodnocení je v rámci hranic konstantní. Též můžeme zamítnout případnou diskuzi „maloměšťácké“ morálky. Poslední charakteristikou, na kterou se podívám, je rodinný stav respondenta. V tomto případě využiji k analýze též překódované faktory se čtyřmi hodnotami. Chí-kvadrát test vyšel statisticky významný u občanské morálky a sexuálních požitků, koeficient asociace Cramerovo V se v obou případech pohybuje okolo hodnoty 0,13 a kontingenční koeficient okolo 0,22. Ačkoliv výsledky nejsou ohromující, netolerantnější jsou u občanské morálky svobodní, naopak rozvedení častěji hodnotili jednání jako nikdy neospravedlnitelné. U sexuálních požitků jsou opět nejliberálnější svobodní a vcelku očekávaně nejméně liberální lidé ve svazku (ženatý, vdaná nebo registrované partnerství). Při užití ANOVY na původní intervalové proměnné vycházejí statisticky významné rozdíly i u rodinných hrozeb. Všude se jedná především o kontrast

mezi svobodnými a lidmi ve svazku, dvou nejvíce zastoupených skupin. Do rozdílů se samozřejmě promítá věk, svobodným je v průměru 28 let a lidem ve svazku 43 let.

	Občanská morálka	Sexuální požitky	Rodinné hrozby	Bioetika
Svobodní	3,87	4,86	7,98	5,92
Ve svazku	3,26	4,01	7,36	5,67
Rozvedení	3,08	4,19	7,68	5,61
Vdovci	3,19	3,16	6,71	5,44

Občanská morálka

	svobodní	ve svazku	rozvedení	vdovci
Nikdy neospravedlnitelné	---	+	++	0
Většinou neospravedlnitelné	+	0	0	0
Většinou ospravedlnitelné	++	0	0	0
Vždy ospravedlnitelné	0	0	0	0

Sexuální požitky

	svobodní	ve svazku	rozvedení	vdovci
Nikdy neospravedlnitelné	---	+	0	+
Většinou neospravedlnitelné	0	0	0	0
Většinou ospravedlnitelné	+	-	0	0
Vždy ospravedlnitelné	+	-	0	0

Závěr

Česká společnost v posledním čtvrtstoletí vykazuje všeobecnou tendenci k větší permisivitě ve všech druzích lidského jednání. Většina z nich má přitom lineární charakter. Výjimkou je propad v toleranci některých hrozeb tradiční rodiny (rozvod, homosexualita) a témat bioetiky (interrupce, eutanazie) v roce 2008. Zároveň však celkový vývoj těchto témat patří k nejdynamičtějším. Celková tendence společnosti nás opět přivádí k diskuzi toho, zda se jedná o sociálně žádoucí jev vyjadřující podporu individualismu a růst svobody, nebo patologický úpadek morálky směřující k rozpadu normativního a hodnotového řádu. V souvislosti s tímto dialogem je potřeba nahlížet na otázku separovaně. Jednotlivá lidská jednání se liší v pohledu většinové společnosti a též se liší svou nebezpečností. Na vrcholu tolerance jsou hrozby tradiční křesťanské rodině vedené především homosexualitou. Jedná se o projevy sociální revoluce a nově vzniklé permisivní společnosti. Za předpokladu, že se většina dnešních obyvatel do

permisivní společnosti narodila (ačkoliv se s ní třeba díky politické situaci seznámila až o pár let později), není možné je za toleranci zcela vinit. Vysoká tolerance těchto jevů jen potvrzuje zastaralost konzervativního pojetí rodiny a podporu lidské přirozenosti a osobní svobodě. Druhá nejpříjemnější témata pochází z oblasti bioetiky, s lehce nadprůměrným hodnocením. Jedná se především o výtvarky nejmodernější. V jádru se však nejedná o jednání, která by byla přímou hrozbou pro člověka. Tato skupina jednání je částečně napojena na vývoj vědy a medicíny a pro její další směřování bude zřejmě nejvýznamnější budoucí vývoj a zkušenosti s genetickou manipulací. Obě tyto skupiny témat nejsou ve většinové společnosti považovány za špatné a ohrožující řád, proto z rostoucí míry jejich tolerance nemůžeme vyvozovat negativní závěry o směřování české morálky. Dimenze, která naopak spadá do ohrožení normativních struktur, je tvořena občanskou morálkou a sexuálními požitky. Novodobá společnost je promiskuitní a plná korupce a podvodů. Že tomu tak je však neznamená, že se s tím společnost ztotožňuje. Rostoucí permisivita těchto témat by mohla dávat za pravdu odpůrcům svobodomyšlné povolující permisivní společnosti, je však ve skutečnosti společnost povolující? Především u občanské morálky je míra akceptace dílčích složek nízká. To znamená, že i přes rostoucí toleranci tyto projevy jako takové tolerované nejsou. Celková míra ospravedlnitelnosti se pohybuje na hodnotě 5,3 z 10 a ačkoliv se o baterii nedá hovořit jako dokonalém nástroji k měření jednoho jevu, který by vyčerpával všechny dimenze a byl symetrický, tento stav za alarmující nepovažují. Česká republika se dlouhodobě řadí mezi státy s vyšší mírou tolerance. Kromě ní se mezi nejliberálnějšími nachází třeba Francie, Nizozemsko nebo Dánsko. Tedy všechno země, které stavem své společnosti lákají přistěhovalce. Naopak málokdo touží po přesunu do zemí s nízkou permisivitou. Nutno však poznamenat, že se stále můžeme inspirovat u zemí, jejichž propast mezi občanskou morálkou a novodobými tématy je v důsledku přísnějšího hodnocení podvodů a okrádání ještě větší.

Do morálních soudů se i u Čechů promítají sociodemografické charakteristiky, nejvýznamněji pak věk a pohlaví. Rodičovství a víra zapřičiňují konzervativnější přístup k některým jevům, z podstatné části je to však dáno působením věku, kdy se v obou skupinách vyskytují především starší a ne tak liberální lidé. Zajímavé je, že ačkoliv se od sebe jednotlivé části republiky odlišují co do sociálních podmínek, způsobu života nebo volebních preferencí, Česká republika ve svém hodnocení vystupuje jako jednotný celek, což především u větších zemí s problematičtější vnitřní strukturou nemusí být samozřejmostí.

Prací jsem se pokusil nabídnout ucelenější a detailnější pohled na novodobý vývoj po sociální revoluci a přiblížit pojem permissivní společnost, který se v české literatuře vyjma tří stránek v Petruskové knize o společnosti pozdní doby explicitně až tak moc nevyskytuje. Permissivní společnost je společností moderní, demokratickou, liberální, západní, pluralitní, tolerantní a povolnou. Přes všechny negativní ohlasy je společností, ve které by lidé jinde na světě ještě rádi žili. Česká republika jistě charakteristiky této společnosti obsahuje. Další vývoj a směřování je otázkou budoucí a já tak mohu jen popřát, aby to byl vývoj přirozený, žádoucí a pozitivní.

Summary

Czech society is expressing a general trend towards greater permissiveness in all kinds of human behavior in the last quarter of century. Most of them have linear tendency. The only exception is decline in the tolerance of some threats to traditional family (divorce, homosexuality) and bioethical issues (abortion, euthanasia) in 2008. However at the same time the overall development of those topics is among the fastest growing. General tendency of society brings us back to the debate of whether it is a socially desirable phenomenon expressing support for the growth of individualism and liberty, or pathological demoralization heading to disintegration of normative order and values. In the context of this dialogue we have to look at the permissiveness in separate ways. Particular issues vary in perception of major population and also vary in their dangerousness. On top of the permissive list are threats to traditional Christian family, led by homosexuality. These are manifestations of social revolution and newly arisen permissive society. Assuming that the majority of today's population was born to permissive society (although some had to wait due to political situation) we can't blame them for tolerance. High tolerance of these issues merely confirms the obsolescence of the conservative concept of family and support to human nature and personal freedom. The second most acceptable issues come from the field of bioethics with a slightly above-average rating. These topics are mostly achievements of modern society. At its nature these topics are not direct threats to people. This group of behavior is partly linked with science and medicine progress and for its future development will probably be the most important the experience with genetic manipulation. Both of these groups

aren't considered as bad and threats to the normative order by the mainstream population, so we can't draw negative conclusions about course of czech morality. Dimension which could be considered as a threat to a normative structure consists of civic morality and sexual delight. Modern society is promiscuous and full of corruption and fraud. But it doesn't mean that society agrees with those kinds of behavior. Rising permissiveness of these issues could support opponents of free-minded permissive society, but is the society really permissive? Especially in civic morality the degree of acceptance is very low. It means that despite the increasing tolerance of these issues, such behavior is not tolerated. The overall degree of justifiability is 5,3 out of 10 although the set is not a perfect tool for objective symmetrical measure I wouldn't consider this situation as alarming. Czech republic is among countries with higher degree of tolerance similar to France, Denmark or Netherland. However it should be noted, that we can, especially in civic morality, do better.

Použitá literatura

ATCHLEY, Robert. *Social Forces and Aging : An Introduction to Social Gerontology*. 9. vyd. Belmont : Wasworth, 1997. 592 s. ISBN 978-0-53-453343-4.

BARON-COHEN, Simon, *The Essential difference: The truth about the male and female brain*. New York: Basic books, 2003, 256 s. ISBN 0738208442.

BERGER, Peter L.. *The Sacred Canopy: Elements of a Sociological Theory of Religion*. New York: Anchor Books, 1967

BERGER, Peter L., LUCKMANN, Thomas. *Sociální konstrukce reality*. Vyd. 1. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 1999, 214 s. ISBN 80-85959-46-1

BEST, Geoffrey. The Father of the Permissive Society. *History Today vol. 59, issue 6*, 2009, [online]. Dostupné z www: < <http://www.historytoday.com/geoffrey-best/father-permissive-society>>.

BĚLOHOUBEK, Ivo. Globalizace a občanská společnost v *Globalizace a globální problémy*. Praha: UK, 2006, [online]. Dostupné z www: <<http://web.archive.org/web/20111114135009/http://www.czp.cuni.cz/knihovna/globalizace.pdf>>.

BOUDON, Raymond. *Bída relativismu*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2011, 262 s. ISBN 978-80-7419-049-0.

BURKE, Cormac. *Covenanted Happiness: Love and Commitment in Marriage*. Vyd. 3. Scepter, 2009, [online]. Dostupné z www: <www.cormacburke.or.ke/node/1010>.

COMREY, A. L., & LEE, H. B., 1992. *A first Course in Factor Analysis*. Hillsdale, NJ: Erlbaum, 430 s. ISBN 0805810625

ČADOVÁ, Naděžda. Postoje veřejnosti k právům homosexuálů – červen 2014. *CVVM* [online]. 11. července 2014. Dostupné z www: <http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7261/f3/ov140711b.pdf>.

ČERVENKA, Jan, KUBATOVÁ, Marie. Veřejné mínění o interrupci, eutanazii a trestu smrti – červen 2014. *CVVM* [online]. 3. července 2014. Dostupné z www: <http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7256/f3/ov140703.pdf>.

ELSTER, Jon. *Tmel společnosti: studie sociálního řádu*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2013, 357 s. ISBN 978-80-200-2224-0.

- FREUD, Sigmund. *The Future of an Illusion*. Vyd. 1. The Hogarth Press and The Institute of Psycho-Analysis, 1962
- FROMM, Erich. *Escape from Freedom*. Holt Paperbacks, 1994, 320 s. ISBN 0805031499
- GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2001, 595 s. ISBN 80-7203-124-4.
- GONSIORÉK, John C.. The empirical basis for the demise of the illness model of homosexuality. In: *Homosexuality: Research Implications for Public Policy*. 1991, Sage, 115-136.
- GROSS, Feliks. *Tolerancja i pluralizm*. Warszawa: Polska Akademia Nauk, Instytut Filozofii i Socjologii, 1992, 69 s. ISBN 8385194436
- HAIR, J. F. J., ANDERSON, R. E., TATHAM, R. L., & BLACK, W. C., 1995, *Multivariate data analysis* (4th ed.). Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- HALMAN, Loek. *Is there a moral decline? A cross-national inquiry into morality in contemporary society*. *International Social Science Journal*, 1995, č. 145, s. 419 – 439. ISSN 1468-2451.
- HIML, Pavel, Jan SEIDL a Franz SCHINDLER. *"Miluji tvory svého pohlaví": homosexualita v dějinách a společnosti českých zemí*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2013, 649 s. ISBN 978-80-257-0876-7.
- HOGARTY, K. Y., HINES, C. V., KROMREY, J. D., FERRON, J. M., & MUMFORD K. R., 2005, The quality of factor solutions in exploratory factor analysis: The influence of sample size, communality, and overdetermination. *Educational and Psychological Measurement*, 65, 202-226.
- CHLUDILOVÁ, Iva. První a druhá demografická revoluce. *Socioweb* [online]. Datum poslední revize [citováno dne 20.4. 2015]. Dostupné z [www: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=121&lst=108>](http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=121&lst=108).
- JANDOUREK, Jan. *Úvod do sociologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, 231 s. ISBN 80-7178-749-3.
- KENDRICK, Walter. *The Secret Museum: Pornography in Modern Culture*. 2. vydání. London: University of California Press, 1996. ISBN 0-520-20729-7.
- KLAUS, Václav. *Zápisky z Austrálie č. 4 – Canberra*. [online]. 27. července 2011, Dostupné z [www: <http://www.klaus.cz/clanky/2882>](http://www.klaus.cz/clanky/2882).

- KOGAN, Nathan. *Personality and aging*. In BIRREN J. E. ; SCHAIE W. K.(eds.). *Handbook of the psychology of aging*. 3. vyd. San Diego : Academic Press, 1990, s. 330 – 346. ISBN 0-12-101263-8.
- KUBY, Gabriele. *Globální sexuální revoluce: ztráta svobody ve jménu svobody*. Vyd. 1. Brno: Kartuziánské nakladatelství, c2014, 413 s. ISBN 978-80-87864-13-5.
- KURAS, Benjamin. *Jak zabít civilizaci*. Baronet Publishers, 2011, 191 s. ISBN 8073843870
- LINHART, Jiří, Alena VODÁKOVÁ a Miloslav PETRUSEK. *Velký sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996, 2 sv. ISBN 80-7184-311-3.
- LIPOVETSKY, Gilles. *Soumrak povinnosti: bezbolestná etika nových demokratických časů*. Vyd. 1., v českém jazyce. Praha: Prostor, 1999, 311 s. ISBN 80-7260-008-7.
- LIPPA, Richard A. *Pohlaví: příroda a výchova*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2009, 432 s. ISBN 978-80-200-1719-2.
- LUCKMANN, Thomas. *The Invisible Religion: The Problem of Religion in Modern Society*. Vyd. 1. MacMillan Publishing Company, 1967, ISBN 0025767003.
- MARCUSE, Herbert. *Jednorozměrný člověk*. Praha : Naše vojsko, 1991, 190 s. ISBN 80-206-0075-2
- MCLUHAN, Marshall. *Jak rozumět médiím: extenze člověka [online]*. Vyd. 1. Praha: Odeon, 1991, 348 s. ISBN 80-207-0296-2.
- MICHALSKI, Krzysztof. *Liberální společnost*. 1. vyd. Praha: Filosofia, 1994, 189 s. ISBN 80-7007-063-3.
- MOŽNÝ, Ivo. *Sociologie rodiny*. Vyd. 1. Praha: SLON, 1999, 250 s. ISBN 80-85850-75-3.
- MULLER, Karel. *Koncept občanské společnosti: pokus o komplementární přístup. Tocquevillovské dědictví a giddensovská perspektiva*. *Sociologický časopis*, 2003, Vol. 39, No. 5: 607–624
- PECH, Vilém. *Velký slovník cizích slov*. Vyd. 1. Praha: Kvasnička a Hampl, 1948, 812 s.
- PETIGNY, Alan. *Permissive society: America, 1941-1965*. Vyd. 1. New York: Cambridge University Press, 2009, 285 s. ISBN 978-0-521-75722-5
- PETRUSEK, Miloslav. *Společnosti pozdní doby*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2006, 459 s. ISBN 978-80-86429-63-2.
- RABOCH, Jan. *Očima sexuologa*. Praha: Avicenum, 1988. ISBN 08-010-88
- RIESMAN, David. *Osamělý dav*. Praha: Mladá fronta, 1968, 365 s.

SCHINDLER, Franz. Sexuální revoluce, čeho skutečně dosáhla a pro koho?. *Deník Referendum* [online]. 27. ledna 2014, Dostupné z [www: <http://denikreferendum.cz/clanek/17303-sexualni-revoluce-ceho-skutecne-dosahla-a-pro-koho>](http://denikreferendum.cz/clanek/17303-sexualni-revoluce-ceho-skutecne-dosahla-a-pro-koho).

SLÁDEK, Karel. *Křesťanství a islám v liberálním státu: výzvy tradice a současnosti*. Vyd. 1. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2011, 308 s. ISBN 978-80-7465-006-2.

STARK, Rodney. *Secularization: The Myth of Religious Decline*. Fides et Historia, Summer/Fall, 1988

STARK, Rodney and FINKE, Roger. *Acts of Faith*. Vyd. 1. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 2000, 325 s. ISBN 0-520-22201-6.

TANG, Isabel. *Pornografie: tajné dějiny civilizace*. Vyd. 1. Praha: BB art, 2003. ISBN 8072579584.

TUČEK, Milan. Jaké chování je pro nás morálně přijatelné? – březen 2015. *CVVM* [online]. 3. května 2015. Dostupné z [www: <http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7368/f3/ov150403.pdf>](http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7368/f3/ov150403.pdf).

TUČEK, Milan. Tolerance k vybraným skupinám obyvatel – únor 2015. *CVVM* [online]. 16. dubna 2015. Dostupné z [www: <http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7358/f3/ov150316.pdf>](http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a7358/f3/ov150316.pdf).

TŮMA, Oldřich a Tomáš VILÍMEK. *Pět studií k dějinám české společnosti po roce 1945*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2008, 263 s.

UZEL, Radim. *Pornografie, aneb, Provokující nahota*. 1. vydání. Praha: Ikar, 2004. ISBN 8024903512.

VIDOVIČOVÁ, Lucie. O tempora! O mores!: Generační a věkové souvislosti morálky ve stárnoucí společnosti. *Sociální studia*. 2010, s. 37-61.

VINEN, Richard. *Evropa dvacátého století*. Praha: Vyšehrad, 2007, 556 s. ISBN 978-80-7021-735-1

WADE, Lisa. Disparate trends in permissiveness: homosexuality and prostitution. *The Society pages* [online]. 4. května 2010. Dostupné z [www: <http://thesocietypages.org/socimages/2010/05/04/disparate-trends-in-permissiveness-homosexuality-and-prostitution/>](http://thesocietypages.org/socimages/2010/05/04/disparate-trends-in-permissiveness-homosexuality-and-prostitution/).

WILLIAMS, Bernard Arthur Owen. *Na počátku byl čin: realismus a moralismus v politické diskusi*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2011, 278 s. ISBN 978-80-87378-85-4.

WINTR, Jan. Homosexualita jako téma v české právní vědě 1989-2009. "*Miluji tvory svého pohlaví*" :homosexualita v dějinách a společnosti českých zemí. s. 453-477, s. 453-477.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Struktura online panelu: Region (tabulka)

Příloha č. 2: Struktura online panelu: Pohlaví (tabulka)

Příloha č. 3: Struktura online panelu: Věk (tabulka)

Příloha č. 4: Struktura online panelu: Pohlaví-věk (tabulka)

Příloha č. 5: Struktura online panelu: Vzdělání (tabulka)

Příloha č. 6: Struktura online panelu: Velikost sídla (tabulka)

Příloha č. 7: Struktura vzorku z vlastního šetření 2014 (tabulka)

Přílohy

Příloha č. 1: Struktura online panelu: Region (tabulka)

		General Population	Online population	Panel Structure	Panel Feasibility
		in %	in %	in %	N=
Region	Hlavní město Praha	12,5%	14,8%	15,7%	1540
	Středočeský	12,3%	11,9%	11,7%	1145
	Jihočeský	6,0%	5,8%	5,7%	555
	Plzeňský	5,5%	4,9%	4,7%	465
	Karlovarský	2,9%	2,6%	2,5%	245
	Ústecký	7,8%	7,8%	7,8%	765
	Liberecký	4,1%	4,0%	3,9%	385
	Královéhradecký	5,2%	5,1%	5,1%	500
	Pardubický	4,9%	4,6%	4,5%	440
	Vysočina	4,8%	4,4%	4,3%	420
	Jihomoravský	11,1%	11,4%	11,5%	1125
	Olomoucký	6,0%	5,8%	5,7%	555
	Zlínský	5,5%	5,1%	4,9%	480
	Moravskoslezský	11,6%	11,9%	12,0%	1180
	TOTAL		100,0%	100,0%	100,0%

Příloha č. 2: Struktura online panelu: Pohlaví (tabulka)

		General Population	Online population	Panel Structure	Panel Feasibility
		in %	in %	in %	N=
Gender	Males	50,3%	51,2%	36,6%	3585
	Females	49,7%	48,8%	63,4%	6215
TOTAL		100,0%	100,0%	100,0%	9800

Příloha č. 3: Struktura online panelu: Věk (tabulka)

		General Population	Online population	Panel Structure	Panel Feasibility
		in %	in %	in %	N=
Age	18-24 years	13,1%	17,0%	18,9%	1855
	25-34 years	22,9%	30,6%	34,6%	3390
	35-44 years	22,9%	23,8%	23,6%	2310
	45-54 years	19,6%	15,6%	13,8%	1355
	55-64 years	21,6%	13,0%	9,1%	890
	TOTAL	100,0%	100,0%	100,0%	9800

Příloha č. 4: Struktura online panelu: Pohlaví-věk (tabulka)

		General Population	Online population	Panel Structure	Panel Feasibility
		in %	in %	in %	N=
Males	18-24 years	6,7%	8,3%	6,3%	620
	25-34 years	11,7%	14,7%	11,3%	1110
	35-44 years	11,7%	12,8%	9,4%	925
	45-54 years	9,8%	8,3%	5,4%	530
	55-64 years	10,4%	7,1%	4,1%	400
Females	18-24 years	6,4%	8,7%	12,6%	1235
	25-34 years	11,2%	15,9%	23,3%	2280
	35-44 years	11,2%	10,9%	14,1%	1385
	45-54 years	9,7%	7,4%	8,4%	825
	55-64 years	11,2%	5,9%	5,0%	490
TOTAL	100,0%	100,0%	100,0%	9800	

Příloha č. 5: Struktura online panelu: Vzdělání (tabulka)

		General Population	Online population	Panel Structure	Panel Feasibility
		in %	in %	in %	N=
Education	Primary	47,4%	30,6%	23,8%	2335
	Secondary	37,3%	49,9%	55,0%	5390
	University	15,3%	19,5%	21,2%	2075
	TOTAL	100,0%	100,0%	100,0%	9800

Příloha č. 6: Struktura online panelu: Velikost sídla (tabulka)

		General Population	Online population	Panel Structure	Panel Feasibility
		in %	in %	in %	N=
City size	0 - 499	8,0%	6,1%	5,4%	525
	500 - 1.999	18,6%	15,6%	14,4%	1415
	2.000 - 4.999	11,7%	10,3%	9,7%	950
	5.000 - 19.999	18,0%	17,9%	17,9%	1755
	20.000 - 99.999	21,1%	24,0%	25,2%	2470
	100.000+	22,6%	26,0%	27,4%	2685
	TOTAL	100,0%	100,0%	100,0%	9800

Příloha č. 7: Struktura vzorku z vlastního šetření 2014 (tabulka)

	Muži	Ženy	
	51,4%	48,6%	
ZŠ	SŠbM	SŠsM	VŠ
3,0%	17,2%	50,0%	29,8%
18-29 let	30-44 let	45-59 let	65+ let
30,8%	39,6%	21,6%	8,0%
do 4 999 obyvatel	5 000-19 999	20 000-99 999	100 000+
28,8%	20,2%	26,2%	24,8%
Svobodní	Ve svazku	Rozvedení	Vdovci
41,2%	42,2%	15,0%	1,6%
Má dítě	Nemá dítě	Věřící	Nevěřící
61,4%	38,6%	17,6%	82,4%
Nižší třída	Střední třída	Vyšší třída	
32,2%	58,3%	9,5%	
Praha	Středočeský	Jihočeský	Plzeňský
13,2%	12,2%	5,2%	4,6%
Karlovarský	Ústecký	Liberecký	Královehradecký
3,0%	7,6%	4,0%	5,8%
Pardubický	Vysočina	Jihomoravský	Olomoucký
4,8%	4,4%	12,0%	5,8%
	Zlínský	Moravskoslezský	
	5,6%	11,8%	